

Omsettingssystemer i narkotikamarkedet

RF-1995/171

Omsettingssystemer i narkotikamarkedet

Rapport RF-95/171

Vår referanse: 724/813018	Forfatter: Marie Smith-Solbakken	Revisjonsnr. / dato: 0 / 15.06.95
Ant. sider: 59	Oppdragsgiver(e): Norges Forskningsråd	Forskningsprogram:
ISBN: 82-7220-693-5	Gradering: Åpen	Åpen fra (dato): 01.10.95

Emne:

Hensikten med dette notatet er å øke forståelsen over hvordan illegal omsetting av rusmidler foregår og er organisert. Det som settes frem her må betraktes som arbeidshypoteser sammen med en første kartlegging av sentrale sentrale strukturer i narkotikamarkedet, basert på enkeltinformanters utsagn. Illegal omsetting av narkotiske stoff er tilsynelatende veldrevet og godt organisert. Omsettingssystemene kan være er hierarkisk oppbygd og arbeidsdelingen mellom deltakerne virker funksjonell. Denne studien peker på at aktørenes økonomiske og sosiale bindinger til narkotikamiljøet er faktorer som i sterk grad bidrar til å opprettholde disse omsettingssystemene.

Emne-ord:

Narkotika, Legemidler, Markedsstruktur

Ingen del av dette dokumentet kan reproduseres i noen form uten skriftlig tillatelse fra RF - Rogalandforskning ©.

Prosjektleder

Else M. Tunngland

Rådgiver

Knud Knudsen

for RF - Samfunn

Martin Gjelsvik

Omsettingssystemer i narkotikamarkedet

av Marie Smith-Solbakken

Innhold:

1. INNLEDNING	1
2. MARKEDSSTRUKTUR OG OMSETTINGSSYSTEMER.....	2
2.1 Organisering av markedet.....	2
Monopol.....	3
Kartell	3
Frikonkurransse.....	4
3. HEROINMILJØET	6
3.1 Profesjonalisering	6
3.2 Internasjonalisering.....	10
3.3 Prisnedgang.....	11
4. AMFETAMINMILJØET	12
4.1 Velorganisert	12
4.2 Arbeidsfordeling.....	14
Bakmannen.....	14
Forhandleren	15
Smugleren	15
Pusjere	17
Kundene.....	17
5. PILLEMILJØET.....	18
5.1 Distribusjonssystemet for piller.....	19
Leger	20
Pilleselgere	22
Kunder.....	23
5.2 Markedsplass og aktører.....	23
Private hjem	25
Spillebuler.....	25
Belastede kaféer.....	26
"Under brua".....	26
5.3 Strategier for å få fatt i piller.....	27
Forskriving av legemidler	30
Mislighold og illegal omsetting av piller	32
5.4 Hverdagen til en pillemisbruker.....	33
Faste handleforhold	35
Bytteforhold.....	36
Tilfeldige kjøp.....	36
5.5 Håkons ruskarriere.....	36
Stress og redsel	37
5.6 Pilleregnskap og personlig økonomi	38
5.7 Oppsummering.....	39

6. HASJMILJØET	40
6.1 Vennenettverk.....	42
6.2 Velorganisert	43
Et profesjonelt omsettingssystem.....	45
Den økonomiske logikk.....	46
6.3 Autonome nettverk	47
6.4 Belønningssystemer.....	49
7. SOSIALE BÅND.....	50
7.1 Familienettverk.....	50
7.2 Opplæring og arbeidsoppgaver	52
Tyv, oppbanker, pusjer og smugler.....	53
Forsørger	54
8. SAMMENFATNING.....	55
OVERSIKT OVER DATAGRUNNLAG.....	56
Informanter.....	56
Observasjoner.....	56
ORD OG UTTRYKK	57
LITTERATUR	59

Figuroversikt:

FIG. 3.1.1:	HEROINNETTVERK I EN DRABANTBY 1980	7
FIG. 3.1.2:	OMSETTINGSSYSTEM FOR HEROIN I ET STØRRE SENTRA 1993	9
FIG. 4.1.1:	OMSETTINGSSYSTEM FOR AMFETAMIN	14
FIG. 5.1.1:	DISTRIBUSJONSSYSTEM FOR PILLER	19
FIG. 5.2.1:	PILLEMARKEDE	25
FIG. 5.4.1:	TILFØRSELSKANALER FOR PILLER	34
FIG. 6.1.1:	VENNENETTVERK BLANT HASJRØYKERE	42
FIG. 6.2.1:	ORGANISERING AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY 1992	44
FIG. 6.2.2:	OVERSIKT OVER ET SEGMENT AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY	45
FIG. 6.3.1:	DISTRIBUSJONSSYSTEM AV HASJ I ET DISTRIKT	48
FIG. 7.0.1:	ORGANISERING AV NARKOTIKAMARKEDET I ET DISTRIKT 1993	50
FIG. 7.1.1:	FAMILIERELASJONER, ARBEIDSLIVSRELASJONER OG KRIMINELLE FORRETNINGSRELASJONER	51

Tabelloversikt:

TAB. 2.1.1.:	EKSEMPLER PÅ MARKEDSORGANISERING AV ULIKE STOFFTYPER PÅ ULIKE STEDER PÅ BESTEMTE TIDSPUNKT	4
TAB. 5.3.1:	STRATEGIER FOR Å FÅ FATT I PILLER	29
TAB. 5.6.1:	PILLEREGNSKAP	38
TAB. 6.2.1.:	PRIS- OG BELØNNINGSSYSTEM I OMSETTINGSKJEDEN	47
TAB. 6.4.1.:	PRIS- OG BELØNNINGSSYSTEM I OMSETTINGSKJEDEN	49

1. Innledning

Dette notatet er utarbeidet på bakgrunn av data samlet inn i forbindelse med tre prosjekter: Det tre-årige rusforskningsprosjektet "Ille og gal", samt to forprosjekter, "Yterus og nyterus" og "Legemidler på avveier".

I overveiende grad danner datagrunnlaget fra forskningsprosjektet "Ille og gal" hovedstammen i denne fremleggelsen. Sommeren 1993 utførte to forskere ved RF - Rogalandforskning, Else M. Tungland og Marie Smith-Solbakken, en kartlegging over illegale rusmiljøer i to distrikter, et grisgrendt strøk og et tettsted. Innsamlede data i forbindelse med de to nevnte forprosjektene bidrar med ytterligere konkretiseringer og supplementer.

Hensikten med dette notatet er å gi eksempler på hvordan omsettingen av illegale rusmidler foregår og er organisert. De omsettingssystem som fremstilles er konstruert på bakgrunn av informantenes presentasjon. Det som fremkommer er til en viss grad korrigert opp mot hverandre, men utvalget er for snevert til at det fyller kravene til representativitet, og egner seg derfor neppe for å foreta generalisering. Det som settes frem kan betraktes som arbeidshypoteser og kartlegging av sentrale strukturer, basert på enkeltinformanters utsagn. Rapporten vil kunne danne relevant utgangspunkt for videre og mer inngående studier.

Alle informanter opptrer i denne fremstillingen under pseudonym. Vi har intervjuet 15 stykker, 4 kvinner og 11 menn. Informantene har vi primært fått tilgang til gjennom Kriminal-omsorg i frihet, Psykiatrisk ungdomsteam og fengselsvesenet. Vi gjennomførte også et kort feltarbeid hvor vi var sammen med en liten familie med rusproblemer og dens vennenettverk et par døgn. Konkretiseringer av hendelser, miljø, personer, steder og relasjoner er tilslørt ved at vi har foretatt visse endringer i karakteristikker av informanters sosiokulturelle bakgrunn og deres plassering i markedet, slik at ingen skal kunne gjenkjennes. Samtidig figurerer noen informanter under flere dekknavn. Noen av intervjuene er etter informantens samtykke tatt opp på lydbånd. Arkivering av notater og lydbånd samt beskyttelse av informanters identitet er foretatt etter oppsatte prosedyrer og rutiner for å sikre anonymitet. Datatilsynet har vært kontaktet for å sikre at personanonymitet er forsvarlig utført.

2. Markedsstruktur og omsettingssystemer

Det grunn til å tro at narkotika utsettes for de samme markedskrefter som andre varer.

- Tilbud og etterspørsel er avgjørende for hvilken pris stoffet selges for
- Grad av markedskontroll varierer over tid og sted
- Omsettingssystemer tilpasses ulike produkter

Vi finner ulike typer omsettingssystemer for narkotiske midler. Omsettingssystemene varierer i grad av organisering og profesjonalitet. Vi finner også omsettingssystemer tilpasset ulike produkter (heroin, amfetamin, cannabis, legemidler).

2.1 Organisering av markedet

Ideelt sett kan organisering av omsettingssystemer for narkotika beskrives ved hjelp av to ytterpunkter, amatørmessig eller profesjonell organisering

Et profesjonelt omsettingssystem består av et stabilt nettverk av aktører hvor stoff omsettes regelmessig. Her har hver aktør bestemte oppgaver. Systemet er hierarkisk oppbygd. De som befinner seg nederst i systemet har liten oversikt over hvem som kontrollerer og styrer omsetningen. Aktørene kjenner bare den eller de nærmeste de samarbeider med.

Amatørmodellen er ustabil og tilfeldig. Her kjenner aktørene hverandre. Hvem som skal gjøre hva bestemmes underveis.

Det finnes også mellomformer på skalaen. Omsettingssystemer av illegale rusmidler står alltid under et konstant ytre og indre press. Det ytre presset er først og fremst belastningen med å drive ulovlig virksomhet, med risiko for avsløringer og arrestasjoner. Avsløringer og arrestasjoner kan være kritisk for et illegalt omsettingssystem siden nøkkelpersoner kan bli satt ut av funksjon, finansieringskilder tørke ut og ved at leverandørkjeder brytes.¹

For det andre, som ellers i forretningslivet, utsettes omsettingssystemer for konkurranse utenfra. Dette vil fra tid til annen føre til endringer av markedet og bidra til forskyvninger av markedskontroll og markedsandeler mellom miljøer.

Det indre presset merkes ved at det foregår stridigheter innad i nettverket som kan resultere i avskallinger enten i form av eksklusjoner eller ved at enkelte nøkkelpersoner bryter ut og tar med seg deler av kundegrunnet. Vi har eksempler på at det kan bygges opp parallelle omsettingssystemer som tar opp konkurransen med det "gamle".²

1 Eks. Amfetaminmiljøet i et distrikt på 80-tallet, (Adam)

2 Eks. Ronnys kontakt med Spurven. Observasjon EMT og MSS april 1994.

Grad av markedskontroll går i bølger. Gjennom vår studie av omsettingssystemer i narkotikamarkedet har vi eksempler på nettverk som brytes. I perioder kan det oppstå kaos eller "fri konkurranse". Dette kan gi større handlingsrom, ved at det åpnes opp for nykomlinger og at det skjer en viss nyetablering. Etterhvert har vi igjen sett at det foregår en viss konsolidering ved at det finner sted samarbeid eller sammenslåing/fusjoner mellom to eller flere miljøer. Utviklingen har igjen gått mot noen få sterke enheter som bidrar til sterkere grad av markedskontroll og forutsigbarhet i markedet.³

Vi ser tre idealtyper på omsettingssystemer, monopol, kartell og fri konkurranse

Monopol

Et kriterium ved monopol er at finansiering og tilførsel av bestemte varer/tjenester til markedet er regulert og kontrollert av *et* miljø. Et selskap, en gruppe eller en sammenslutning har oppnådd fullstendig markedskontroll og møter liten konkurranse. Monopolet fastsetter priser og mengden av varer/tjenester som tilbys på markedet. Råvarebasert industri med høy grunnrente har historisk sett ofte vært preget av monopoltendenser. Spesielt har dette vært tydelig innenfor oljeindustrien. Et særtrekk ved oljeindustrien er at den alltid har vært konsentrert på få hender. Frem til antitrustlovgivningen i USA som resulterte i at Standard Oil måtte oppløses i 33 selskap var oljeindustrien kontrollert av ett miljø, John D. Rockefellers oljemonopol. Fortolkninger av hvorfor oljeindustrien alltid har vært preget av monopoltendenser har vært et betydelig forskningstema. Problemstillingen har opptatt historikere, samfunnsvitere og økonomer gjennom hele etterkrigstiden (Frankel 1946, Adelman 1964, Penrose 1968, Odell 1972, Chevalier 1974, Sampson 1975, Noreng 1986). Monopoltendenser har preget oljeindustrien, men det er ikke unikt for den. Dette er trekk som også kan overføres til andre bransjer.

I denne kartleggingsstudien har vi sett eksempler på at narkotikamarkedet har vært organisert som tilnærmede monopol i visse distrikt. For eksempel finner vi et tilnærmet amfetaminmonopol i en norsk by på 80-tallet. Dette miljøet var velorganisert. Amfetaminmonopolet hadde opparbeidet seg en sterk finansiell stilling. Tette relasjoner til utenlandske narkotikamiljøer og en velorganisert leveransekjede sikret dette distriktet en jevn strøm av amfetamin med god kvalitet og opprettholdt samtidig et stabilt prisnivå.

Kartell

Kjennetegnet ved kartellvirksomhet er at det hersker flere aktører på markedet. For å hindre ødeleggende konkurranse kan flere miljøer ha valgt å samarbeide om priser, fordeling av marked og mengden av varer som tilbys markedet. Gjennom vår studie finner vi også eksempler på kartellvirksomhet innenfor narkotikaomsetningen. I et konkret tilfelle har vi sett hvordan tre miljøer styrer og kontrollerer priser, fordeler kundegrunnlaget seg imellom og fastsetter mengden hasj, amfetamin og heroin som

3 Eks. heroinnettverk (Bruno), amfetaminnettverk (Adam)

slippes ut i distriktet.⁴ Samtidig kjenner vi også til at hasjomsettingen i et annet distrikt var dominert og styrt av fem miljø.⁵ En konsekvens i markedet når omsettingen er regulert gjennom kartellvirksomhet er stabile priser, jevn varestrøm og en felles akseptert kvalitetsnorm på varene som tilbys markedet. Videre har vi sett at det også eksisterer et felles normgrunnlag for renter/salærer/honorar for de ulike aktivitetene i virksomheten, eksempelvis for pengeutlåning, smugling og pusjevirkomheten på de ulike nivå.⁶ Vi har også sett tilløp til en viss organisering mellom ulike miljøer i omsetting av piller.⁷

Frikonkurransen

Med fri konkurranse menes her at flere miljøer konkurrerer seg i mellom og posisjonerer seg i forhold til hverandre i markedet. Det eksisterer ikke noe samarbeid mellom miljøene. Dette manifesterer seg ofte i ustabile priser siden tilbud og etterspørsel ikke er synkronisert. Vi finner perioder med fri konkurranse i narkotikamarkedet etter at politiet har gjort opprenningsaksjoner og brutt etablerte nettverk.⁸ Under slike tilstander opplever vi et ustabil prisenivå, ujevn kvalitet på varene som omsettes, koblet med aggressiv markedsføring. Det er alles kamp mot alle, narkotikamiljøet preges av normløshet og interne stridigheter.

TAB. 2.1.1.: EKSEMPLER PÅ MARKEDSORGANISERING AV ULIKE STOFFTYPER PÅ ULIKE STEDER PÅ BESTEMTE TIDSPUNKT

	Piller	Hasj	Amfetamin	Heroin
Monopol			Småby 80-tallet	
Kartell	Småby 90-årene	Småplass 90-årene	Småby 80-årene Småplass 90-årene	Småplass 90-årene
Frikonkurransen	Småby 70 og 80-årene	Småby 70-årene	Storby 90-årene	Hovedstaden 90-årene ?

4 Truls

5 Håkon

6 Truls, Adam, Håkon

7 Håkon, Eva, Rita, Kjell

8 Etter at et amfetaminmiljø i et distrikt var sprengt (Adam).

3. Heroinmiljøet

Opplysninger fra våre informanter gir grunnlag for å peke på visse utviklingstrekk over hvordan heroinmarkedet her til lands har endret seg de siste tyve årene. Det må understrekes at de utviklingstrekk som trekkes frem her, er foretatt på et meget spinkelt datagrunnlag. Det egner seg derfor ikke for annet enn relevante *arbeidshypoteser* som vil kreve ytterligere studier for at det kan foretas historiske generaliseringer omkring heroinmarkedet.

Utfra vårt datagrunnlag virker det som at det gradvis skjedd en :

- profesjonalisering
- internasjonalisering
- prisnedgang

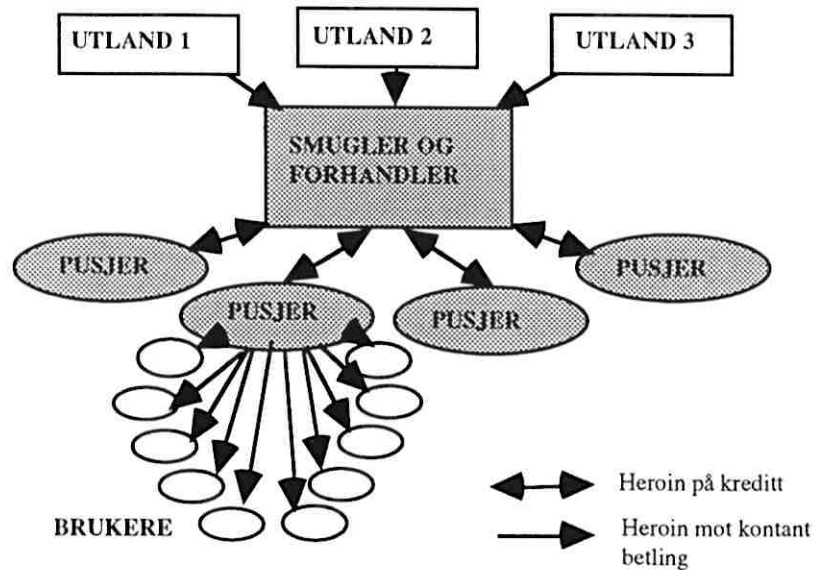
Dette vil utdypes nærmere.

3.1 Profesjonalisering

Vi tror at heroinmiljøet har vært utsatt for en profesjonalisering. Fra å være små lokale vennenettverk på 70-tallet til at heroinmiljøet i dag er dominert av noen få dynastier.

Figuren under viser et lite segment av heroinmarkedet i en storby. Nettverket som er illustrert her viser et omsettingssystem av heroin i en drabantby i Norge i 1978-80.⁹

FIG. 3.1.1: HEROINNETTVERK I EN DRABANTBY 1980

Heroinmiljøet som det her refereres til viser et miljø på begynnelsen av 80-tallet. Det hadde få forgreininger utenfor vennenettverket i drabantbyen. Vi har grunn til å tro at det eksisterte flere slike små lokale vennenettverk parallelt. Etter vår oppfatning virker det lite sannsynlig at det på denne tiden var noen få miljøer som dominerte og kontrollerte heroinomsetningen i større sentra.

Hovedmannen i det nettverket som beskrives fra begynnelsen av 80-tallet var vedkommende som her betegnes som *smugler og forhandler*. Han bekleddet to posisjoner. Han smuglet stoffet egenhendig til landet og sørget for å distribuere ut stoffet. Vedkommende hadde opparbeidet seg kontakt med internasjonale heroinnettverk i utlandet, både i og utenfor Europa. Ut fra våre opplysninger smuglet han inn mellom 10 til 30 gram hver gang. Prisen for heroin i utlandet, med den kontakten han da hadde, var på ca 2 000 NOK pr. gram. Smugleren/ og forhandleren fra drabantbyen handlet vanligvis for 20 000-50 000 NOK hver gang. Det ble alltid foretatt kontante oppgjør mellom smugleren/ og forhandleren fra Norge og de utenlandske kontaktene.

Som vi ser var det små mengder heroin som ble innført hver gang, og lite kapital ble satset. Dette innebar igjen utstrakt reisevirksomhet for smugleren/ og forhandleren. Stoffet ble smuglet inn på ulike måter. Det kunne eksempelvis ligge lett tilgjengelig i bilen, slik at det ved eventuell kontroll på grensen ville være lett å kvitte seg med det. Eller at stoffet ble båret i og på kroppen. En velkjent metode var å legge stoffet i et kondom og plassere det i rektum. Denne metoden ble etterhvert regnet som mer og mer risikabel. Ved kroppsvisiteringer kunne man lett avsløres. En sikrere måte var da å pakke stoffet inn i små baller på 4-5 gram, omsluttet av noen lag med "gladpack", sveise "gladpacken" sammen med lighter, og svelge det. En som har gjort det slik fortalte at han først spiste et stort måltid mat på flyplassen eller på ferjen omtrent en til to timer før tollkontroll. Deretter ble heroinballene svelget. Et annet triks var å ikke tygge maten for godt. Hensikten med måltidet var at i tilfelle man ble utsatt for en grundig kroppsvisitasjon med røntgenfotografering, ville det være vanskelig å skille stoffet fra

maten. Etter at han var kommet trygt hjem, drakk smugleren en liter saltvann. I løpet av et kvarters tid var magen tømt og stoffet tilgjengelig.¹⁰

I dette lille omsettingssystemet befant det seg under forhandler/smugler 4-5 faste *pusjere*. De kriet stoffet av forhandler/smugler. Den økonomiske logikken var å selge ut halvparten og beholde den andre halvparten av stoffet selv, som fortjeneste. I praksis ble denne halvparten ofte brukt til å dekke pusjernes eget heroinbehov. Halvparten av stoffet ble omsatt til brukere i "vennekretsen". Totalsummen for dette salget ble så tilbakeført til forhandler.

I dette miljøet som beskrives ble heroin omsatt i *rør*, eller *kremtopper*. 3 rør tilsvarte 1 gram. Røret ble så delt i 8 *poser*. Hver pose ble solgt for 300 kroner. Dette må ha gitt en grampris på 7 200 NOK for heroin på brukernivå. I forhold til dagens pris var dette dyrt, men det presiseres at det stoffet som var i handelen for tyve år siden var renere. I dag er stoffet mer utblandet, fremholder vår informant.¹¹

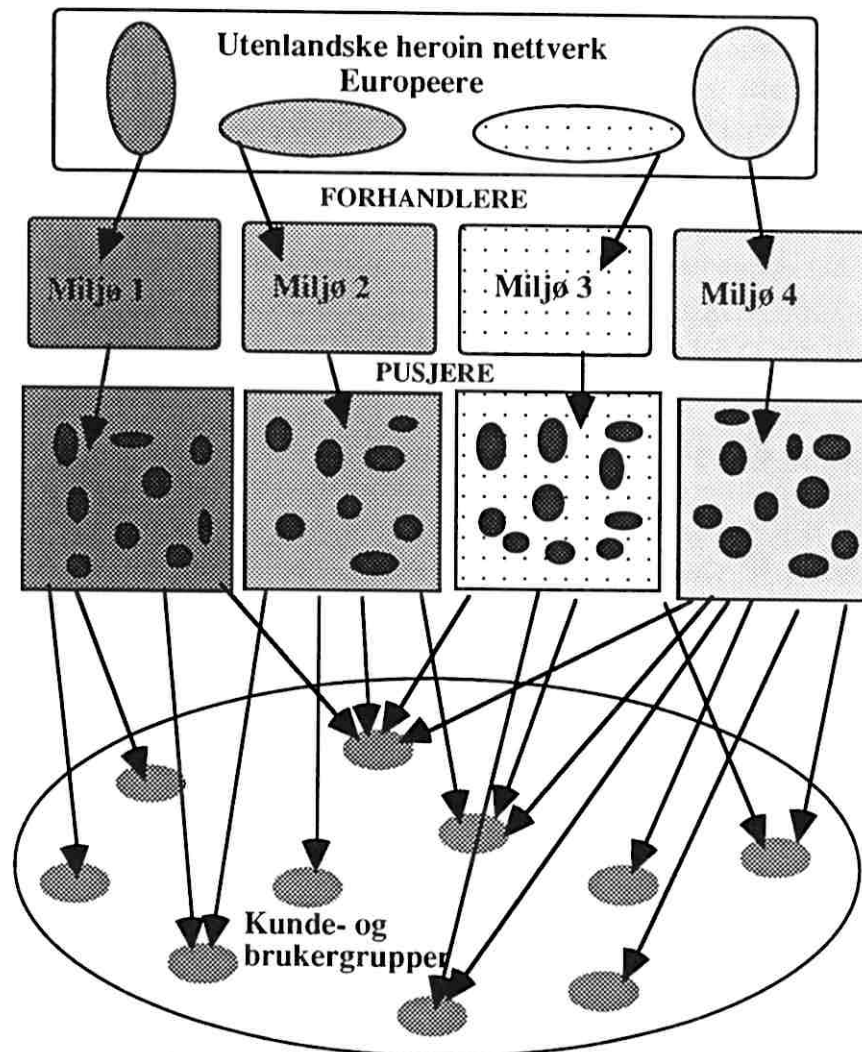
Vi sitter også med opplysninger om at heroinmiljøet i den senere tid har blitt mer profesjonalisert og at omsetningen er konsentrert rundt noen få sentrale miljøer. Det er oss fortalt at det i begynnelsen av 1990 årene var fire miljøer som styrte heroinomsetningen i de større sentra.¹² Dessuten skal disse sentra være knutepunktet for resten av heroinomsetningen her til lands. Miljøene skal etter sigende være familie- og vennenettverk knyttet til felles etnisk opphav. Disse miljøene finansierer stoffet, ordner store avtaler med forsyninger fra utlandet, smugler inn stoffet og forsyner pusjere med stoff. Vi vet ikke om det er noe særlig samarbeid mellom de fire miljøene. Etter hva vi har hørt har disse miljøene hver sine forbindelseskjeder i utlandet, og tilhører ulike ligaer.

10 Bruno

11 Bruno

12 Bruno, Erik

FIG. 3.1.2: OMSETTINGSSYSTEM FOR HEROIN I ET STØRRE SENTRA
1993

Vi har begrenset oversikt over dette omsettingssystemet. Slik vi forestiller oss dette systemet har vi først et forhandlernivå. Det er lite synlig. Oppgaven på dette nivået er å forhandle frem avtaler om pris og forsyninger av stoff fra utenlandske ligaer. Det er en forutsetning at forhandlerne er finansielt sterke. Andre nivå i dette systemet er pusjerne. Etter hva vi har fått opplyst kan heroinpusjerne i større sentra i dag selge fra 1 til 100 g på gatenivå.¹³ Vi stiller spørsmål ved dette og er noe tvilende til at det på gatenivå omsettes så mye som 100 gram. Dette burde vært undersøkt ytterligere. Pusjerne er fullt integrert i sine nettverk gjennom solide familieband, vennskapelige relasjoner og ved å tilhøre samme etniske gruppe og snakke samme språk. Men kundekretsen er ingen integrert del og viser heller ingen lojalitet til noen bestemte miljøer. Vi har ikke inntrykk av at miljøene har organisert seg i forhold til hverandre og fordelt markedet ved å avgrense hver sine

markedssegmenter, i og med at det eksisterer bandekriger mellom miljøene. Kundene har mulighet til å kjøpe fra alle miljøer. Det er kjøpers marked.

Vår informant kjenner til flere måter heroin i dag smugles inn til Norge. En del kommer gjennom posten - ofte i åpne postsendinger, noe blir tatt inn av turister som har stoff på kroppen, og en vesentlig del kommer gjennom båttrafikk. Her benyttes ulike båter, fra lystbåter som har vært i utlandet på oversjøiske ferder til fiskebåter og frakteskip.

Omsetningsplasser for heroin på gatenivå er nevnt som bingoer, travbaner ulike typer spillebuler og visse danserestauranter.¹⁴

3.2 Internasjonalisering

Vi har kildebelegg på at det her til lands har blitt handlet heroin med utlendinger de siste 10-20 årene¹⁵, jfr. "pepperonibanden"¹⁶ Likevel - våre data peker mer i retning av at heroinomsetningen for 10-15 år siden var dominert av brukernettverk, som ikke var særlig integrert mot internasjonale narkotikaligaer. Vi finner flere eksempler på nordmenn som selv skaffet seg kontakt i utlandet med heroinpusjere.¹⁷ Vi tolker det dithen at det må ha eksistert flere små og spredte heroinmiljøer i Norge. Krumtappen i miljøet reiste selv utenlands og handlet for forholdsvis små summer. Videre ble stoffet distribuert i gjengen. Det hevdes at det i begynnelsen av 80-årene fantes flere store gjenger som var selvforsynte med heroin gjennom sine små brukernettverk. De ordnet alt selv, fra innkjøp, smugling og distribusjon av stoff, uten å forholde seg til internasjonale grupperinger her til lands¹⁸. Vi kan selvfølgelig ikke utelukke at det også den gang fantes mektige heroindynastier som rådde over store markedsandeler, men vi har ikke holdepunkter for å hevde dette. Følger vi en slik tankerekke videre, kan det nye i dag - sammenlignet med et par tiår tilbake være at utlendinger har fått en langt mer fremskutt posisjon på pusjernivå, uten at dette er uttrykk for en økende grad av internasjonalisering, profesjonalisering og sentralisering av heroinmiljøet.

Likevel - flere av våre informanter hevder at det i større sentra har utviklet seg noen få store heroindynastier som innbyrdes slåss om kundegrunnlaget.¹⁹ Vi antar at disse ligaene besitter en stor varebeholdning og er finansielle kraftsenter i den svarte økonomien. Videre antas på bakgrunn av enkeltutsagn fra flere hold, at disse dynastiene

14 Bruno, Erik, Ole

15 EMT i samtale med spanere fra XX politkammer

16 EMT i samtale med venn av en heroinpusjer

17 Bruno og kameraten til Bruno

18 Bruno

19 Bruno, Erik, Ole, Taxisjåfør 1

er knyttet til etniske minoriteter²⁰ der familiebakgrunn og sosiokulturell tilhørighet binder miljøet sterkt sammen.

3.3 Prisnedgang

Disse fire nevnte hovedmiljøene konkurrerer seg i mellom om kunde- og brukergrunnlaget, og det oppstår bandekriger mellom disse miljøene. I følge våre informanter er det mye heroin i omløp i større sentra. Prisen er presset nedover. Før kostet 1 gram heroin mellom 4 000 og 5 000 NOK. Nå er prisen på 1 gram ca 2 500 NOK.²¹ Det er all grunn til å tro den heroinen som er i omløp på Vestlandet og ellers i landet har sine forgreininger til heroinmiljøet i større sentra. I følge en av våre informanter gir det i dag liten gevinst å reise til utlandet og skaffe seg stoff, for så å bringe det med seg hjem til Norge. Dette var langt mer utbredt på slutten av 70- og begynnelsen av 80-tallet. Vår informant uttrykker seg slik:

- Risikoen er stor, strafferammen høy, og man innkasserer ikke samme profitt som før. Utsalgsprisen på gata er i løpet av de siste årene nærmest halvert i Norge. Differansen mellom prisnivået på heroin på gata i "Kardemommeby" og utlandet er ikke så stor lenger. Det lønner seg ikke lenger.²²

20 Bruno, Erik, Taxisjåfør 1

21 Bruno, Ole, Erik

22 Bruno

4. Amfetaminmiljøet

Amfetamin har fått betegnelsen fattigmannskokain. Etter hva vi har grunn til å tro virker det som amfetamin er et langt mer populært stoff på Vestlandet enn på Østlandet. Mens misbrukere av opiater har representert hovedtyngden av sprøytenarkomane på Østlandet, har amfetamin hatt tilsvarende posisjon på Vestlandet. Vi finner sterke amfetaminmiljøer i enkelte vestlandsbyer. De har populært blitt kalt "amfetaminbyer". Vi kan spekulere i om geografiske skilnader mellom øst og vest i bruksmønster kan forankres til såkalt kulturarv. I den sørvestlandske kulturen har hardt arbeid og "stå-på mentalitet" i lange tider vært verdier som rangerer høyt. Amfetamin som gir en ruseffekt som øker energien og stå-på kraften samsvarer med disse idealer.

I flere vestlandsbyer har det til tider vært etablert sterke amfetaminmiljøer. For inntil kort tid tilbake hadde noen få miljøer tilnærmet markeds kontroll. Etter en omfattende politirazzia ble disse miljøene sprengt. I en periode virker det som om det hersket anarkistiske tilstander, med ustabile priser og urent stoff i omløp, hvor mange nye aktører slåss om markedsandeler etterfulgt av at etablerte regler for god forretningsskikk ble brutt.

Eksempler på brudd på god forretningsetikk er av informanter konkretisert ved å vise til at etter opprensingsaksjonene ble det solgt stoff til mindreårige. Gamle etablerte pusjere betegnet dette som umoralsk og forklarte disse hendelsene med at markedet var ute av kontroll.²³

4.1 Velorganisert

Ved å ta utgangspunkt i amfetaminmiljøet slik det var organisert på Vestlandet for noen år tilbake kan vi peke på følgende trekk ved dette omsettingssystemet:

- sterke regionale ligaer
- velorganisert
- hierarkisk organisert
- avstemt forhold mellom tilbud og etterspørsel

På Vestlandet synes det som at amfetaminmarkedet på 80-tallet var dominert av noen få sterke miljøer. De må ha vært finansielt sterke i det de hadde anledning til å innføre store kvantum amfetamin. Miljøene det siktes til bar preg av å være velorganiserte med solide kontakter med utenlandske narkotikamiljøer i Sverige og Nederland. Det ser ut som om at endel av amfetaminmiljøene på Vestlandet selv organiserte smuglervirksomhet og at det eksisterte et velfungerende distribusjonsnett, med få aktører med avgrensede arbeidsoppgaver.

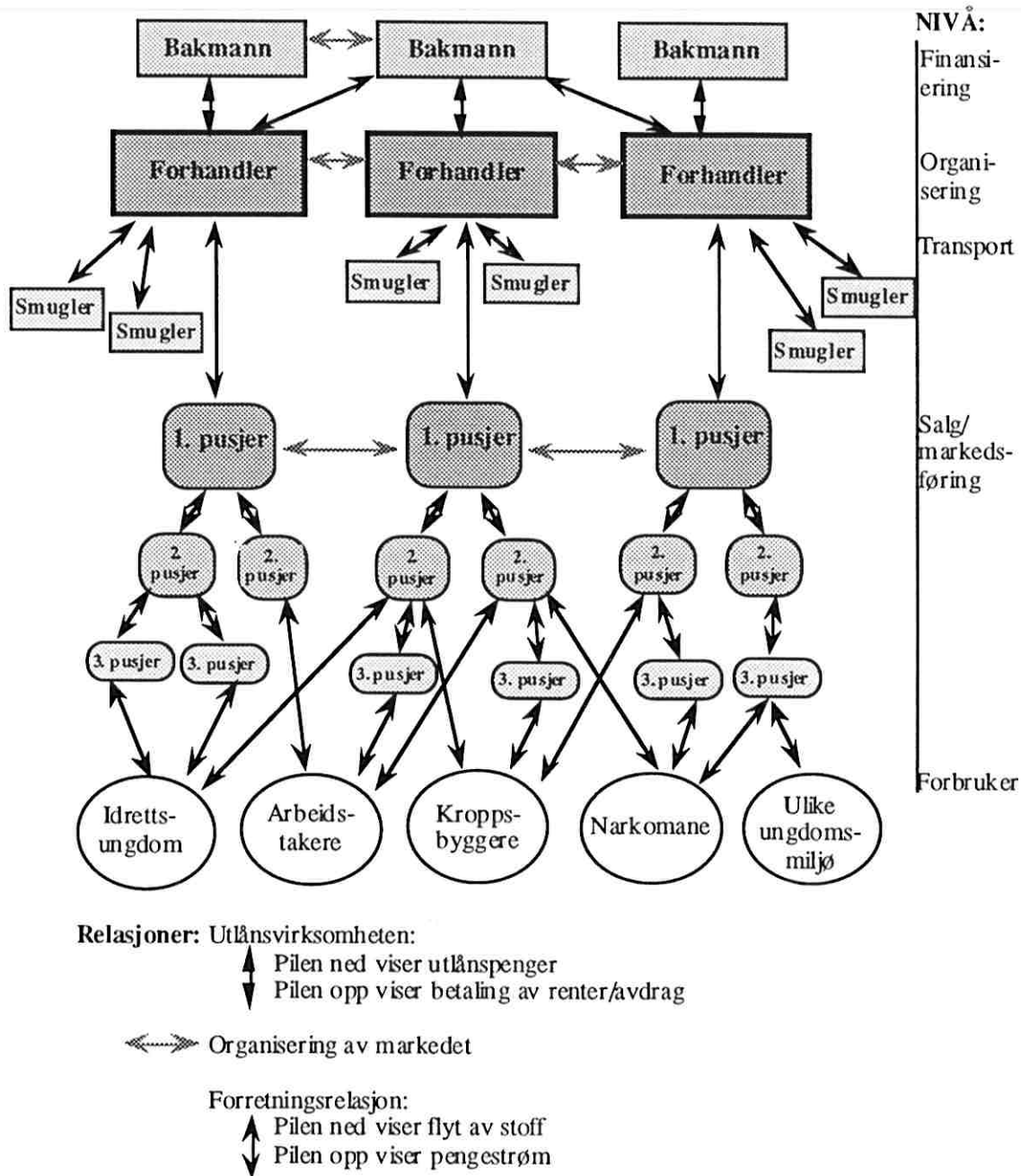
De amfetaminmiljøene det siktes til her, hadde en hierarkisk oppbygging. De som rangerte lavest i pyramiden kjente ikke til de som bekleddet nøkkelposisjoner eller befant seg i topp-posisjoner. Hensikten var at deltakerne i dette omsettingssystemet bare skulle kjenne til dem de måtte forholde seg til.

Markedet ble regelmessig forsynt med stoff, og kundene var stort sett sikret en jevn kvalitet på stoffet. Dette bidro til å opprettholde balansen mellom tilbud og etterspørsel og sikre et stabilt prisnivå.

Vi vet at prisene på stoff varierte fra distrikt til distrikt på Vestlandet. En forklaring på dette tror vi skyldes graden av organisering av markedet. Mens det i et distrikt var ustabil prisnivå med ujevn kvalitet på stoffet, var amfetaminmarkedet i det andre distriktet preget av felles prispolitikk og med jevn produktkvalitet. Amfetaminmarkedet der hadde tydelige trekk av kartellvirksomhet. I dette distriktet samarbeidet forhandlerne om prisfastsettelsen og styrken på stoffet. Markedsandeler dem i mellom var fordelt for å forhindre ødeleggende konkurranse mellom miljøene. Det var omtrent umulig for utenforstående å etablere seg i dette markedet. Hvis det kom inntrengere utenfra som prøvde å erobre markedsandeler, ble det raskt satt i verk effektive sanksjonstiltak. Eksempelvis ble det satt ut rykter om at vedkommende solgte "bøff" dvs. utblandet stoff med dårlig kvalitet. Noen ganger sørget de etablerte miljøene selv for å selge ut dårlig stoff, mens de samtidig beskyldte inntrengeren for disse ugjerningene. Gatejustisen tok seg av resten, og nykomlingen ble som regel kjeppjaget fra byen eller tystet på til politiet.

Under gis en illustrasjon over amfetaminmiljøet slik det var organisert i en vestlandsby på midten av 80-tallet. Dette distribusjonsnett må betraktes som profesjonelt organisert.

FIG. 4.1.1: OMSETTINGSSYSTEM FOR AMFETAMIN

4.2 Arbeidsfordeling

I og med at vi har en viss kjennskap til noen amfetaminmiljøer, vil vi gi en nærmere redegjørelse for ulike nivå i et omsettingssystem, hvordan distribusjonssystemet var organisert og hvilke arbeidsoppgaver som var knyttet til de ulike posisjonene.

Bakmannen

En typisk bakmann har vi fått beskrevet som en "strait" mann på rundt 50 år. Han er kapitalsterk og sosialt veltilpasset. Ofte er bakmenn vanlige lønsmottakere eller så driver de egen virksomhet. De har som regel hus, hytte, kone, barn og fin bil. De er gjerne

engasjert i luksuriøse hobbyer som restaurering og kjøp og salg av gamle biler, antikviteter og kunstverk, eller så er de opptatt av travsport. Bigesjeften fungerer ofte som et skalkeskjul for hvitvasking av penger .

Bakmennesenes oppgave er å tilføre omsettingssystemet risikokapital til finansiering av større innkjøp av narkotika. Noen bakmenn er stabile finansører og tilfører systemet kapital regelmessig. Andre bakmenn satser midler mer uregelmessig. Såkalte "blaffere" forekommer også. Det er de som kommer inn og trekker seg ut igjen etter et par vellykkede opplegg. Vi har hørt om "blaffere" som har brukt studielånet sitt som risikokapital i denne virksomheten.²⁴

Forhandleren

Forhandlerne er også gjerne familiemenn, men bruker vanligvis litt stoff selv. Deres oppgave er å skaffe finansiering til opplegg, organisere smugling og levere stoffet videre til pusjere. Noen ganger kan det være manko på bakmenn. Da hender det at forhandleren ordner leveranse av stoff via kurér, f.eks. fra Amsterdam. Dette blir omtrent dobbelt så dyrt som om man hadde skaffet tilveie kapital selv og kjøpt det fra utlandet.

Det er ikke hvem som helst som kan bli forhandler. Sannsynligvis er dette en av de mest betrodde stillinger. Det er en krevende og utfordrende jobb med et stort ansvar. En forhandler må ha gode relasjoner både til den hvite og den sorte økonomien og være velansett i begge leirer. I tillegg er han gjerne en karismatisk person med gode lederegenskaper og er behagelig å omgås. Han er intelligent og har god forretningssans.

Smugleren

Smugling foregår på ulike måter. I narkotikamiljøet finnes personer som har spesialisert seg på smugling. Et vanlig honorar for smugling av et parti narkotika (hasj, amfetamin, heroin) er fra 20 000 til 30 000 NOK.²⁵ Vi finner også smuglere som i tillegg til smugling også pusjer ut stoff.²⁶

Vi har hørt om følgende måter å smugle inn stoff på:

- *Via pakketurer.* Fordelen med dette er at det er få kontroller på disse reisene. Pakketurer kan eksempelvis være sydenturer, tulipanturer til Amsterdam, helgetur med ferje og buss til Danmark, Newcastle eller Holland. Smuglere som tar inn stoff via pakketurer er gjerne alminnelige mennesker med et troverdig image, som pensjonister, skoleungdom eller vanlige ektepar. De har sjelden eller aldri vært på kant med loven. Det må understrekes at det er et begrenset kvantum som kommer inn på denne måten, fordi disse smuglerne vanligvis bærer stoffet i bagasjen eller på kroppen. Vi kan trekke frem et eksempel på et godt organisert smuglingsopplegg via bussturer til Amsterdam. I dette tilfelle fikk de som smuglet levert en pakke i

24 Håkon, Truls

25 Truls, Adam

26 Adun

resepsjonen på hotellet. Den var innpakket som konfekt, men inneholdt 1/2 kilo amfetamin. Pakken tok de med seg hjem til avtalt adresse. For dette fikk de 20 000 kroner.²⁷

- *Via skip.* Vi har også opplysninger om at større partier med stoff er brakt inn til norske farvann via skipstrafikken. Vi har hørt at dette gjøres ved at dykkere plasserer stoff under baugen på skip når de ligger i utenlandske havner. I det skipet ankommer norske havner går dykkere ned og henter stoffet. Det dreier seg om ganske raffinerte metoder for å komme usett frem og tilbake til skipene. F.eks er det i det siste blitt ganske populært å benytte vannscootere, som beveger seg med stor hastighet under vann.²⁸ På denne måten kan dykkere raskt og effektivt frakte stoffet til og fra skipet .
- *Via håndbagasje.* Ellers har vi hørt at det er enkelt å smugle inn stoff i flytende form på brennevinsflasker. Flasken tømmes for innhold og fylles igjen med amfetamin eller opiater i flytende form. Flasken forsegles, og smugleren bærer flasken gjennom tollens i sin "dutyfree bag".²⁹
- *Plassere stoff på ukjente.* Det er ikke så uvanlig at smuglerne under ferjetransporten plasserer stoffet i hjulkapsler eller under karosseriet på andres biler. Bilførere som tilsynelatende virker uskyldige er spesielt utsatt for å bli innblandet i dette. Vi har hørt at eldre ektepar og småbarnsfamilier som er på vei hjem fra ferie er blitt "misbrukt" på denne måten.³⁰
- *På eller i kroppen, i bagasjen, i bilen, i lystbåten.* En god del av det som smugles inn gjøres også på den enkleste måten. Smugleren tar selv risikoen med å gjemme stoffet på/i seg selv, eller i bagasjen.³¹ Større parti har også blitt smuglet inn ved å gjemme stoffet i bildører, bensintanken eller i hemmelige rom i bilen og båten.³²

Det finnes sikkert et utall flere metoder å smugle inn stoff på. Disse eksemplene som er trukket frem her, er konkrete tilfeller som vi har hørt om.

27 Adam

28 Truls

29 Erik

30 Truls

31 Bruno

32 Leon, Truls

Pusjere

Det er heller ikke hvem som helst som kan bli pusjer. For å bli akseptert som pusjer må man ha gått gradene. Det finnes flere nivå av pusjere, 1-pusjer, 2-pusjer og i noen få tilfeller 3-pusjer. For å bli pusjer på høyt nivå må man ha tilgang til stoff, en viss kjøpekraft, være god i hoderregning og følge alminnelige rekrutteringslinjer. For å komme i en slik posisjon må en fremfor alt ha tillit i miljøet. Man må ha vist at man er til å stole på, at man kan "holde tett" og kan håndtere penger. I de periodene hvor virksomheten er velorganisert og veldrevet er det bare plass til noen få 1-pusjere. For å oppnå denne posisjonen er det en forutsetning at det er "stilling ledig". Det er lite akseptert å bryte denne normen ved å trenge seg inn. Dersom man mot formodning skulle gjøre det risikerer man å bli straffet og utfrosset av markedet. Det er ikke akseptert å stjele markedsandeler fra kamerater eller ødelegge markedet.³³

For å bli 1-pusjer har man som regel gått gradene. Karrierestigen begynner vanligvis som pusjer på laveste nivå, for så å gå gradene oppover. For å gjøre opprykk er det, som ellers i yrkeslivet, ofte en forutsetning at man behersker den jobben man befinner seg i. Under hver 1-pusjer er det et nett med underpusjere. Vanligvis er underpusjerne brukere av det stoffet de distribuerer. De finansierer sitt eget forbruk ved å pusje ut stoff.

Kundene

Vi har sett at rusmidler brukt illegalt forekommer i alle samfunnslag og benyttes i ulike sammenhenger for å oppnå bestemte effekter. F.eks:

- Blant idrettsutøvere kan ulike typer illegale rusmidler benyttes for å oppnå bestemte effekter som anses formålstjenlig
- Blant arbeidstakere kan rusmidler av oppkvikkende og dempende karakter benyttes som mestringsstrategi for å møte jobbkrav
- I ulike ungdomsmiljø, slett ikke bare de stigmatiserte, eksperimenteres det med rusmidler

Det er ikke slik at hvem som helst får kjøpe av hvem som helst. Man må ha en viss fartstid i miljøet, opparbeide seg tillit, vise at man er til å stole på og være godtatt før man er akseptert som kunde. Dette har sammenheng med at det er illegale stoffer som omsettes, hvor de som er involvert har interesse av å beskytte virksomheten mot tystere og spanere. Kontrollen med kjøperen øker proporsjonalt med mengden stoff som ønskes kjøpt. I de perioder hvor markedet er løst organisert er ikke kontrollrutinene så skjerpet. Vi har eksempler på at etter politirazziaer, hvor en del nøkkelpersoner er arrestert og andre er gått i dekning, har stoff blitt solgt til mindreårige og delt ut gratis til nye kunder. Markedet er preget av normløshet.

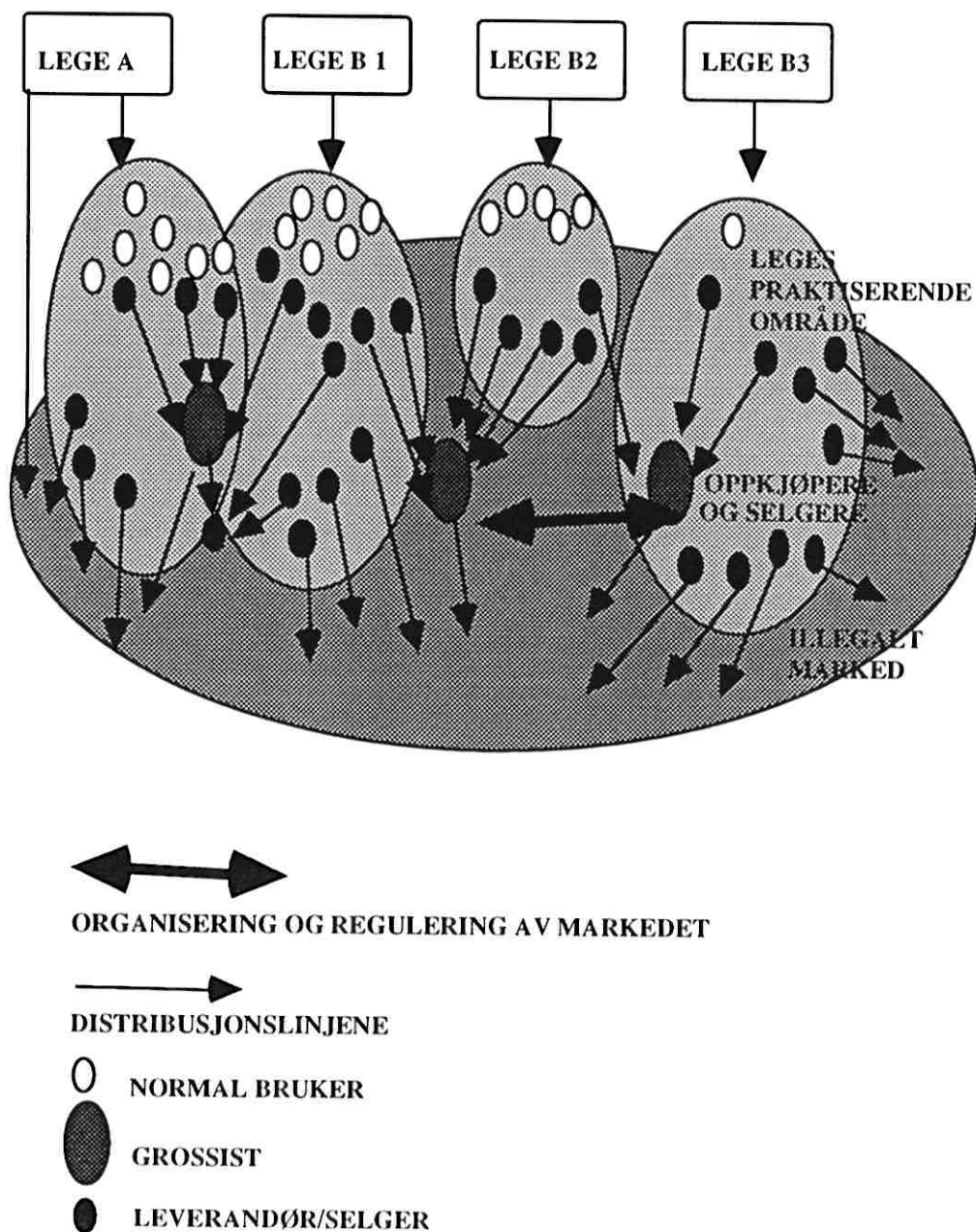
5. Pillemiljøet

Et profesjonelt omsettingssystem trenger nødvendigvis ikke å inneholde så mange ledd og aktører som illustrert fra et amfetaminmiljø. Ser vi på omsetningen av piller er det færre ledd, men det kan likevel være funksjonelt organisert. Denne, og andre studier har gjort oss oppmerksom på at en betydelig del av det illegale rusmarkedet også omfatter illegal omsetting av legemidler i gruppe A og B. Distribusjonslinjene i pillemarkedet kan også fortone seg temmelig kaotisk, men gjennom vår studie av pillemarkedet ser vi at deler av markedet er meget godt organisert. Vi kan finne funksjonelle omsettingskjeder med stabile priser og faste kundekretser. Illegal omsetting av legemidler er vanskelig å oppdage. Transaksjonene foregår vanligvis ikke i bybildet. Videre tror vi at mesteparten av legemidler som omsettes illegalt er forskrevet av leger. Den strategiske rollen som bakmannen har ved omsetting narkotika har legen fått ufrivillig i den illegale distribusjonen av legemidler. Ellers organiseres den illegale omsetningen av legemidler gjennom finurlige system for kjøp, salg og byttevirksomhet.

5.1 Distribusjonssystemet for piller

Vi har eksempler på at det har utviklet seg velorganiserte distribusjonssystemer for piller. Som illustrert nedenfor:

FIG. 5.1.1: DISTRIBUTJONSSYSTEM FOR PILLER

Det illegale omsetningssystemet for legemidler atskiller seg fra omsetningssystemer for illegale rusmidler ved at det finner sted en annen type interaksjon mellom det hvite markedet og det sorte markedet. Tydeligere enn ved illegal omsetning av andre typer

rusmidler ser vi at det hvite og det sorte markedet er integrert. Vi skal her prøve å forklare hvordan leger som opererer i det hvite, legale legemiddelmarked blir integrert i det illegale rusmarked.

"Flaskehalsen" i dette systemet, mener vi, er legene som har forskrivningsrett. Lege A i figuren er et eksempel på leger som selger eller bytter legemidler mot varer og tjenester, eller blir truet til å utlevere eller forskrive legemidler til personer hvor det ikke foreligger medisinsk grunnlag for en slik behandling. Lege B er leger som forholder seg til pasienter på ordinær måte. Vi tenker oss videre at hver lege har sitt praktiserende område (skravert lysegrått). Vi har eksempler på ulike typer pasienter. Pasientene som er skravert med hvitt bruker selv den medisinen som blir forskrevet. Pasienter som er skravert med sort/grått selger/bytter legemidler videre. Av dem finnes tre kategorier; leverandører, grossister, selgere. Leverandøren selger/bytter/gir legemidlene til "pilleoppkjøpere", eller det vi her har valgt å kalle grossist. Grossisten er skravert mørkegrått og er markert med et større felt. Etter hva vi foreløpig har grunn til å tro, beregner grossisten seg en fortjeneste på 100 %. Hvis grossisten f.eks. kjøper 30 Paralgin forte hos en leverandør, betaler grossisten kroner 150 for denne leveransen. Dette kan så selges videre for kroner 300. Det finnes også selgere av legemidler som unnlater å benytte seg av grossist. De har sin lille "solopraksis" og selger sine piller direkte til brukere/kunder. Siden det regnes som mer risikofyllt å selge pillene direkte til brukerne enn å gå via en grossist, blir det også beregnet høyere fortjeneste for denne aktiviteten. Den samme logikken benyttes også av brukere- og kunder som stadig er på jakt etter mer, sterkere og billigere piller. Dersom man lykkes i å unngå oppkjøperleddet er mulighetene tilstede for prisreduksjon.

Pilen som går begge veier illustrerer at det skjer en viss organisering og regulering av markedet. Dette skjer både mellom grossistene og mellom grossister og pilleselgere. Vi har eksempler på at priser avtales og at salgsområder (markeder) fordeles mellom selgerne. Det er også blitt oss fortalt at det eksisterer klare uskrevne regler om hvordan man agerer i markedet. Man tar ikke kunder fra hverandre, og kundene på sin side gjør heller ikke tilnærmelser eller overbyr varer hos andres faste leverandører eller selgere. Selv om grossistens leverandør og grossistens kunde vet om hverandre, forekommer det sjelden at de handler med hverandre. Dersom de omgår grossistleddet kan det medføre sanksjoner både for leverandør og kunde/bruker.

Leger

I det illegale pillemarkedet har vi tidligere pekt på at leger har en nøkkelfunksjon. Det er heller ikke uvanlig at pillemisbrukere forholder seg til flere leger og opererer i flere distrikter i iveren etter å skaffe seg tilstrekkelig med piller, enten til eget forbruk eller til illegalt videresalg (Robberstad 83). Trolig er størstedelen av de pillene som omsettes på det illegale markedet forskrevet av leger, og ment som en del av et behandlingsopplegg. Men det forekommer også at enkelte leger forskriver såvidt mye vanedannende medikamenter at det vanskelig kan betegnes som annet enn dårlig legehåndtverk. Grunner til dette kan være:

- Salg, kjøp eller bytte av varer og tjenester mellom lege og pasient.
- Utpressing og manipulering fra pasientenes side

- Eksperimentell behandling
- Liberal holdning til medikamenter

I vår studie har vi fått kjennskap til et par konkrete tilfeller hvor leger/tannleger har byttet sex og tjuvegods mot å gi pasienten tilgang til narkotiske legemidler.³⁴ I slike tilfeller opptrer leger kriminelt. De utnytter sin profesjon som gir dem tilgang på narkotiske legemidler, mens de i neste omgang opptrer som pusjer. Vi vil på det sterkeste understreke at disse eksemplene er marginale tilfeller.

Vi har også eksempler på leger som har blitt presset av sine pasienter til å forskrive narkotiske legemidler. Det kan være straffbare forhold, pinlige affærer legen har vært innblandet i, avvikende seksuell legning, legemiddelmisbruk eller personlige problemer legen sliter med, som pasienten truer med å offentliggjøre, dersom legen ikke er samarbeidsvillig.³⁵ Dette kan være forhold som for noen leger fortøner seg så kompromitterende at de lar seg manipulere. For disse legene har dette vist seg å bli et større problem, da de virker som en magnet på misbrukere. Det ryktes fort i miljøet hvilke leger som er "snille" og lar seg manipulere. I misbrukermiljøet kalles disse legene for "kremdotter". Etterhvert risikerer disse legene å opparbeide seg en stor misbrukergruppe blant sine pasienter, som de mer og mindre ufrivillig forsyner med piller.³⁶ Vi tror heller ikke at dette er særlig utbredt. Etter all sannsynlighet havner mesteparten av legemidler på avveier gjennom utro pasienter av hvem legen har latt seg forlede, slik som legene B_{1,2,3} er i figuren.

Vi har også eksempler på pasienter som har blitt "narkomane" etter å ha gjennomgått alvorlige livskriser. I følge våre informanter var beroligende piller det eneste behandlingstilbudet de fikk. I vårt materiale har vi sett eksempler på dette både innenfor den kommunale helsetjenesten og bedriftshelsetjenesten.³⁷ De pasienter, det refereres til

34 Truls, Lillan, Eva, Tulla

35 **Om lege A 1 :** "Visste om leger som haddde trøbbel selv med stoff. Må ta han på rette måten. Være venlig mot han. Når han hadde fått det som han ville, var han blid. Morfinist. Visste det, fant det på innbruddsraidene, brukte sprøyter og utløst morfin. Pirket på det. Han skreiv ut hva som helst. " (Truls)

Om lege A2: "Ivrigere før. Han er morfinist. Alle vet det. Satt pissestein på kontoret og skreiv ut det vi ville ha. De hentet medisin for ham. Delte. (Ole)

Om lege A 3: "Kjøpte direkte av han på kontoret. Det var som å komme inn i et velv." (Ole)
Bekreftes av Kalle

Om Lege B: "jævla snill , ok type. Han er ikke langt vekke. Får det en vil ha." (Ole) Bekreftes av Rita.

Om kvinnelige leger: "De er enklere. De synes mer synd på . Vekker morsinstinkt. (Ole)

36 Truls, Eva, Nils, Håkon, Rita, Kjell, Ole

37 Nils og Håkon

her, fikk forskrevet så store doser at Fylkeslegen tilslutt tok affære og fratok vedkommende ansvarlig lege retten til å forskrive preparater i gruppe A og B.³⁸ For mange "etterlatte pasienter" utviklet dette seg til et uheldig rusproblem. For å dekke sitt rusbehov beveget de seg så ut på det illegale pillemarkedet.³⁹

Det hevdes blant pillemisbrukere at eldre leger generelt er mer slepphendt med å skrive ut vanedannende piller enn de yngre. Det ryktes fort i miljøet hvilke leger som er samarbeidsvillige. Eldre kan være et relativt begrep. Undersøkelser av legers forskrivningsmønster viser at mannlige leger mellom 40 og 50 år representerer storforskriverne (Dybwad 94). Registreringer fra Norsk medisinaldepot viser at leger som praktiserer på sørvestlandet relativt sett forskriver mer benzodiasepiner til sine pasienter enn sine kollegaer fra andre kanter av landet. Samtidig viser data fra legekårsundersøkelsen at leger som praktiserer i dette området også har en mer liberal holdning til selvmedisinering av benzodiasepiner enn sine kollegaer ellers rundt i landet (Aasland, 94).

Pilleselgere

Selgere av piller kombinerer vanligvis to roller. De skaffer seg piller og de selger piller videre. For å skaffe seg piller kan de gå inn i pasientrollen og få forskrevet piller, samtidig som noen også kjøper eller bytter til seg piller fra familiemedlemmer, venner, bekjente og venners venner, eller de nasker piller på arbeidsplassen. Disse pillene selges så videre med fortjeneste.

Ut fra vårt datagrunnlag kan det se ut som om størsteparten av omsetningen av piller foregår i private hjem. Videre virker det som om både selgere og kjøpere er interessert i å etablere faste kontakter.⁴⁰ Klare og ryddige distribusjonskanaler reduserer stress for både selger og kjøper. Misbruket, omsetningen og relasjonen mellom kjøper og selger kan lettere skjules når det ikke skjer i bybildet.

Så langt har vi delt selgerne av piller i fire sosiale hovedgrupper:

- *Eldre, arbeidsledige, pensjonerte eller trygdede mennesker.* Det kan virke som denne gruppen møter få vanskeligheter med å få forskrevet vanedannende medisiner av legen. Noen av dem drar i tillegg nytte av kontakter med likesinnede som får forskrevet tilsvarende vanedannende legemidler. Et slikt nettverk kan benyttes til å kjøpe/ samle inn piller som igjen selges videre med fortjeneste.
- *Unge kvinner.* Det viser seg at denne gruppen ikke skal ha særlige vansker med å få forskrevet smertestillende medikamenter med kodein i forbindelse med menstruasjonsmerter.

38 Nils, Kjell

39 Nils, Eva, Håkon, Trond, Kjell

40 Taxisjåfører har mistanke om at de kjører folk til faste adresser hvor det omsettes piller

- *Idrettsungdom.* Vi har også opplysninger om at unge menn med ryggproblemer/diffuse lidelser kan få forskrevet store mengder smertestillende medikamenter med kodein. De står gjerne utenfor arbeidsmarkedet, enten som arbeidsledig eller fordi de er i en utdanningssituasjon. Denne gruppen har samtidig også ofte et stort kontaktnett gjennom idrettslag, organisasjonsliv og skole- og studentmiljø. I disse miljøene har vi eksempler på at det finnes små kjernegrupper som selger, bytter og kjøper piller.
- *Pasientgrupper med alvorlige kroniske lidelser.* Pasienter med alvorlige sykdommer som kreft og HIV får forskrevet smertestillende medikamenter som er høyt etterspurte i det illegale rusmarkedet. Spesielt er legemidler i gruppe A attraktivt og representerer en stor salgsverdi. Ankepunktet mot denne pasientgruppen er at den regnes som ustabil. I praksis er det vanskelig å knytte lange og varige relasjoner da dette gjerne er mennesker som er alvorlig syke og har kort tid igjen å leve.

Kunder

Det kan virke som om pillemarkedet er stort og ekspanderende. Vi ser tendenser til at prisen på legemidler som omsettes illegalt, er stigende.⁴¹ Det skyldes sannsynligvis at etterspørselen er større enn tilbudet. Dette kan igjen bero på tre forhold. Det kan skyldes en uforholdsmessig stor tilstrømming av nye kunder til markedet, det kan være færre piller i omløp, eller det kan det være lite narkotika på markedet. I følge våre informanter, er det illegale legemiddelmarkedet økende og representerer et stort og mangfoldig kundegrunnlag. Dette samsvarer med ferske tall fra Statens helsetilsyn som viste at det i 1991 var 3 700 registrerte legemiddelmisbrukere her i landet, mens det i dag er 4 500. (Statens helsetilsyn 17.0.3.95)

Vi finner her tre hovedgrupper av pillekunder

- Stigmatiserte rusmisbrukere
- Idrettsungdom
- Yrkesaktive mennesker i krevende jobber

5.2 Markeds plass og aktører

Vår antagelse er at det illegale pillemarkedet omfatter mange og at det bæres oppe av de normale.

En informant gir denne beskrivelse av dagens situasjon i en vestlandsby:

- Her i denne byen betyr piller mer og mer. Flere og flere kjører i seg piller. Vet snart ikke om noen som ikke tygger drops.⁴²

41 Forprosjekt Sandnes Sunn By "Legemidler på avveier" (politidata).

42 Eva, Adam

Flere av våre informanter mener at kun en liten del av pillemisbruket er synlig. Mesteparten av all handling med piller foregår i de private hjem i og i utkanten av byen. Som oftest dreier dette seg om etablerte handleforhold.⁴³ Det man kan observere av kjøp og salg av piller i byen, som under brua/jernbanetorg, på kaféer og spillebuler, er bare en marginal del av den totale illegale omsetningen, blir det hevdet. De fleste av pillemisbrukerne liker ikke å eksponere seg i bybildet. Det er også de færreste som gjør det.⁴⁴ Drosjesjåfører kan også si seg enige i en slik beskrivelse. De kan fortelle at de har mistanke om at det på bestemte adresser foregår handling med piller, og at enkelte adresser går igjen. Dette blir videre utdypet ved at noen taxisjåfører kan konstatere at de kjører eldre mennesker som knapt kan gå til bestemte adresser måned etter måned. Til de samme adressene er det også blitt kjørt unge uflidde mennesker som etter å ha vært i disse leilighetene kom "drugga" ut.⁴⁵ Ut fra en slik beskrivelse er det ikke usannsynlig at det på de adressene det refereres til, foregår grossistvirksomhet av legemidler.

Våre informanter mener at dersom de åpenlyst ser pillehandel blant kjenninger i bybildet, er det tegn på at noe er galt. De som gjør det, er stresset. Det kan skyldes at faste oppkjøpere/selgere er tomme for piller, at noen leger har fått inndradd sin lisens, eller at vedkommende er så langt nede at de ikke engang bryr seg om å skjule sitt misbruk.

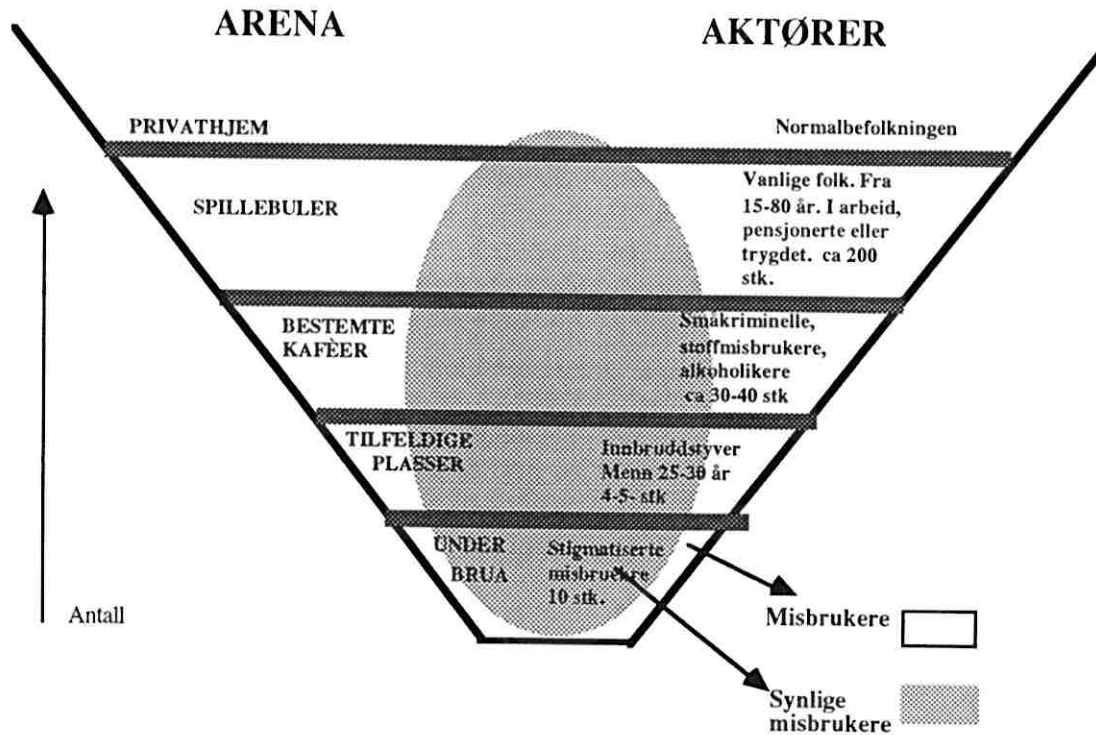
Nedenfor vil vi gi en tentativ rekonstruksjon over pillemarkedet, slik vi tolker det. Den er fremstilt som en omvendt pyramide. Vi viser her hvilke arenaer de ulike brukergrupper opptrer på.

43 Håkon, Nils, Adam, Eva, Leon, Truls, Erik, Rita, Kjell, Ole

44 Eva, Håkon, Nils, Adam, Erik, Trond, Roar

45 Santaler med drosjesjåfører i drosjebua sommer 1993 av EMT & MSS.

FIG. 5.2.1: PILLEMARKED

Private hjem

I følge våre informanter er det grunn til å tro at mesteparten av pilleomsettingen foregår i private hjem. Innenfor de fire vegger kan misbruket og omsettingen foregå i det skjulte. Vanligvis har kunde og selger etablert faste avtaler for når og hvor handling og bytting av piller skal foregå. Dette kan også avtales fra gang til gang over telefon. Pilleoppkjøpere og kunder benytter seg som regel av sine egne gamle pilleglass ved transaksjoner. Selger tømmer innholdet i sitt glass over i kjøpers glass. Vanligvis har både pillekjøpere og pilleselgere en eller flere legekontakter hvor de regelmessig får forskrevet piller, og er dermed i besittelse av et assortert utvalg av pilleglass. Dersom noe skulle gå galt, vil det være vanskelig å bevise at de er innblandet i illegalt kjøp, salg og bytting av legemidler.

Spillebuler

Vi har hørt at det ved enkelte spillebuler er et etablert og godt skjult misbrukermiljø blant deler av klientellet. Etter sigende er dette yndete omsetningsplasser både for hasj og piller.⁴⁶ Spillebuler er etter våre opplysninger også en ideell plass til å etablere nye kontakter. Her møtes sosialt veltilpassede mennesker (eksempelvis yrkesaktive, hjemmевærende, skoleungdom, trygdede og pensjonister) og de mer stigmatiserte misbrukere. Det de har felles er et misbruksproblem. Flere av dem som går her er

blandingsmisbrukere. Det vil si at de bruker både piller, hasj, alkohol, amfetamin og opiater. Miljøet blir karakterisert slik:

- Folk kan stole på hverandre her. Helt safe folk. De går ikke på byen og koddet og gjør noe kriminelt. Politien lar disse få gå i fred. Folk på disse stedene vil distansere seg fra kriminelle, narkomane og alkoholikere. De er kjekke mennesker.⁴⁷

Belastede kaféer

Misbrukerne som oppholder seg på de mer beryktede kaféer er mer åpenbare misbrukere enn de som er på spillebulene. Blant dette klientellet befinner det seg en del sosialklienter og gjengangere hos politiet. De er sosialt degradert til småkriminelle, alkoholikere, pillevrak og narkomane. Vanligvis bryr de seg i liten grad om å skjule sitt misbruksproblem. Piller omsettes temmelig åpenlyst her. Under vårt feltarbeid oppsøkte vi noen av disse nevnte kaféene, og vi kunne, etter å ha blitt gjort oppmerksom på hva som foregikk, observere denne handelen.⁴⁸ På disse kaféene fant vi også innbruddstyvene. Noe ble omsatt der og da, men det ble også gjort avtaler om møteplasser og pris for større transaksjoner.⁴⁹ Det finnes innbruddstyver som har spesialisert seg på flåte-, apotek og legekontorbrenn. Fra de som kjenner dette miljøet sies det at den beste måten å holde seg orientert om når denne gjengen har piller, er å lese avisene. I lokalavisene står det når og hvor det har vært innbrudd i medisinskap. I følge vår informant er det kun 4-5 personer som driver i den bransjen i hans distrikt. Det er menn mellom 25-30 år.⁵⁰

Vår informant forklarer oss hvordan han vet hvem som har piller:

- Du ser hvem som ikke stresser. Vi vet hvem som har drops. De som ikke stresser har.⁵¹

Etter vår oppfatning fungerer legemiddeltveriene som supplement til det etablerte markedet. Stofftilførselen herfra representerer ingen jevn strøm.

"Under brua"

Hvert distrikt har sine reir hvor alle vet at det omsettes det stoff. Det kan være under brua, på jernbanetorg, i parker eller i nærheten av underganger. Dette er meget synlige omsettingsplasser, som det for passe oppvakte turister ikke skal ta mer enn et kvarter å finne. Her finnes en stabil og hard kjerne av tunge misbrukere. I et distrikt vi observerte var dette reiret for 10 -12 personer. Det er byens dårlige ansikt utad, hvor uteliggere, alkoholikere, og kriminelle holder til. Av og til gjøres opprenskingsaksjoner som

47 Håkon

48 Observasjon EMT og MSS, sommer 93. "På kafé".

49 Observasjon EMT & MSS, forsommer 93. "Ronny og noen kamerater på et utested".

50 Håkon

51 Adam

resulterer i at de som hadde tilholdsplassen sin her, må flakke rundt en stund. Etter kort tid er de tilbake igjen. Etter hva vi har fått opplyst, ligger prisnivået på piller under brua noe under det prisnivået vi finner på andre omsetningsplasser i byen. Våre informanter forklarer dette med at "alkisene" er lite attraktive å handler med. De er meget ustrukturerte og upålitelige, og selger til den første og beste. Det kreves mye mas, tålmodighet og tett oppfølging for å skaffe seg piller herfra.⁵² Dette inntrykket deles av flere pillemisbrukere.⁵³ Flere av våre informanter har sagt sa at de bare gikk under brua dersom de var alvorlig stressa. Det var kun dersom de vante tilførselskanalene sviktet eller at forbruket hadde tiltatt slik at de ville komme i manko. Det ble uttrykt slik:

- Det er ren nød som tvinger folk ned der.⁵⁴

Selv om enkelte av våre informanter må være å betrakte som noen av de mest ressurssterke misbrukere i dette distriktet, med rik tilførsel av stoff, god økonomi og med et stort og solid nettverk, måtte også disse i perioder dyrke og pleie kontakten med et miljø som de ønsket å distansere seg fra.

Rent konkret artet dette seg slik at de ressurssterke misbrukerne førte loggbok over når de stigmatiserte misbrukerne hadde time hos lege. Svært ofte kjørte de dem til lege, så til apoteket og videre til polet. Kom de ikke ut fra apoteket etter et kvarter, gikk man så for å se etter dem. Det var alltid en fare for at de kunne møte en annen pillemisbruker som betalte mer, og dermed var fuglen fløyen. Det ble sagt:

- Disse gubbene måtte passes på som barn.⁵⁵

En av våre informanter fortalte at han hadde et par "alkiser" han fulgte opp. Det var spesielt en som var meget attraktiv i misbrukermiljøet fordi han fikk forskrevet sterke morfinpreparater (dolcotin) for kroniske smerter. Vår informant holdt greie på når han hadde avtale hos lege, betalte legebesøket, betalte apotekregning, betalte brennevin og snakket med ham hele formiddagen. Han opplevde etterhvert at han måtte gi såvidt store sosiale gjentelser for å få morfinen av den invalidiserte mannen, at han etterhvert kuttet ut kontakten. Han uttrykte seg slik:

- Det ble masete og stressende.⁵⁶

5.3 Strategier for å få fatt i piller

Foreløpig har vi satt opp fem hovedstrategier for hvordan vanedannende legemidler skaffes, og vi har gjort oss noen tanker om konsekvensene ved hver av disse strategiene. Innenfor hver strategi har vi antydnet i hvilken grad vedkommende kan forvente å få

52 Håkon og Nils

53 Eva og Adam

54 Nils

55 Håkon

56 Håkon

dekket sitt behov, hvor store økonomiske utlegg som er forbundet med dette, hvor stor egeninnsats vedkommende må påta seg og hvor høy risiko vedkommende må være villig til å utsette seg for i forhold til omverden og lovverk. Til slutt har vi pekt på hvilken rolle vedkommende må gå inn i for å skaffe seg piller gjennom de nevnte strategier.

Hvor stort kvantum hver tilførselskanal står for, og hvordan de rangerer i forhold til hverandre har vi foreløpig liten kunnskap om.

TAB. 5.3.1: STRATEGIER FOR Å FÅ FATT I PILLER

	Bli forskrevet	Naske	Kjøre illegalt	Gjøre innbrudd Dokumentforfalskninger	Bytte-handling med andre rusmidler
Stoffkilde/ Tilførselskanaler	Lege	Slektninger, venner, arbeidsplasser	Faste kontakter Tilfeldige bekjentskap Salg fra helsepersonell? Personer som er integrert i pillemarkedet	Legekontor Sykehus Institusjoner Apotek Militære fartøy	Faste kontakter Tilfeldige bekjentskap Integrert i andre rusmarkeder
Behovs-tilfredsstillelse	Vanskelig å få nok til å opprettholde misbruket. Ofte et supplement.	Vanskelig å få nok til å opprettholde misbruket. Ofte et supplement.	Kan gjennom gode kontakter sikres jevn og tilstrekkelig tilgang	Ujevnt Avhengig av hyppighet på innbrudd, forfalskninger og at man lykkes	Kan gjennom gode kontakter sikres jevn og tilstrekkelig tilgang
Økonomisk kostnad	Billig	Gratis	Dyrt	Gratis	Balanserer utgiftene med inntektene
Egeninnsats	Liten	Ganske liten	Middels	Stor	Stor
Risiko i forhold til lovverk	Ingen	Liten	Middels	Stor sjanse for å kriminaliseres	Stor sjanse for å kriminaliseres
Rolle	Pasient	Nasker	Kunde, Heler	Tyv, Svindler	Pusjer, Heler

Forskriving av legemidler

I vårt materiale har vi eksempler på pillemisbrukere som har benyttet seg av samtlige opplistede strategier. Vi har inntrykk av at den vanligste karrierestigen for pillemisbrukere starter i pasientrollen, ofte under medisinsk behandling for diffuse lidelser av fysisk og psykisk karakter. Informanter mener selv at de gjennom behandlingen opparbeidet seg en gradvis avhengighet.⁵⁷ I den første fase, ble doseringen gradvis økt for å imøtekomme deres økende behov for piller. Kontakten med leger har for mange også fortont seg som et tveegget sverd. På den ene side opplevdes velvære med rikelig tilgang til piller, mens det på den andre side ga frustrasjoner når leger ble mer restriktive i sine forskrivninger. Noen har også opplevd å få medisinen seponert etter at misbruket og avhengigheten var et faktum.⁵⁸ Dette kan også ha sammenheng med at disse legene har fått inndradd lisensen på å forskrive A og B preparater. Vi har konkrete eksempler på at pasienter har opplevd at deres faste lege, som startet behandlingen av dem med benzodiazepiner og/eller morfinholdige preparater, plutselig seponerte medisinen uten at de fikk tilbud om annen behandling eller ble ivaretatt på annen måte. Det fortelles da videre om en evig runddans fra legekantor til legekantor etter mulige samarbeidsvillige leger.⁵⁹

Vi vil her gjengi noen tilfeller, slik pillemisbrukerne i pasientrollen har opplevd å møte helsevesenet:

Nils hadde i flere år brukt hasj og noen ganger prøvd LSD og fleinsopp. Imidlertid hadde han fått seg samboer som aldri hadde nydt verken alkohol, piller eller illegale rusmidler. Hun hadde et barn fra før. *Nils* bestemte seg for å kutte ut hasjen. Han slet med abstinens, som angst, smerte og søvnløshet, men han var fast bestemt på å leve et normalt familieliv og ta ansvar for kone og barn.

- Det begynte med at hun (samboeren) dro meg med til Dr. Venus. Jeg fortalte om fortida mi. Vi skrev kontrakt at bare han kunne skrive ut piller, og at vi bare kunne bruke et apotek i byen. Jeg ble satt på Rohypnol og Valium. Det var helt skjønt. Hadde aldri tatt piller før. Her gjorde jeg en tabbe. Skulle aldri begynt. Lettere å kutte ut hasj. Jeg trengte fort mer piller, mer og mer. Fikk kodein, sa jeg hadde vondt. Sa jeg hadde hoste, fikk hostesaft. Men trengte mer og mer. Gikk til andre leger. Ble stoppet på grunn av kontrakts-tullet.

- Begynte da å kjøpe tabletter og hostesaft av eldre alkiser og pensjonister. Piller var da et stort problem. Jeg fungerte ikke uten piller. Samtidig som jeg måtte ha stadig mer og mer. Var desperat. Gikk og surret rundt i byen, gjorde apotekbrekk og brekk på sykehjemmet. Forholdet til samboeren min og ungen røyk. Kanskje like godt?⁶⁰

57 Kjell

58 Nils, Håkon, Eva, Adam, Kjell

59 Nils og Håkon, Roar, Trond Eva, Kjell

60 Nils

Roar var en kjent person i misbrukermiljøet. Han hadde brukt hasj og piller i en årrekke. Hadde også vært med på diverse legekontorbrekk, og var i følge ham selv hekta på morfin. Han var da passert 27 år, han var sliten og ønsket å roe seg ned. Han hadde fått en kjekk kjæreste og en grei jobb. Nå ønsket *Roar* å bryte med sitt gamle miljø og starte på nytt. Han forteller dette:

- Fikk kontakt med Dr. Mars. Han sa: "Kom til meg, så skal du få det du trenger!" Jeg fikk, dette er helt sant. Du tror meg ikke, men det er helt sant ! Du kan sjekke det med Fylkeslegen. Jeg var helt ærlig mot legen. Fikk det jeg trengte og mer til. Alternativet hadde vært heroin i Oslo. Det skjønnte han og. Jeg fikk 15 Ketogan, 10 Rohypnol og 10 Valium i døgnet.

- Det var mye, så mye at jeg kunne selge eller gi bort 20 %. Men Dr. Mars hadde en teori. At dersom jeg fikk det jeg trengte ville jeg fungere som familiefar og i jobb. Jeg ville unnsnippe kriminalitet som legebrekk, apotekbrekk og ikke begynne med illegale narkotiske midler.⁶¹

For *Roar* var dette en bra tid. Han fikset jobben, fungerte bra, sov om natten og slapp angsten. Men både Fylkeslegen og Statens helsetilsyn reagerte på de mengdene Dr. Mars skrev ut. Dr. Mars mistet forskrivningsretten. For *Roar* ble dette et mareritt :

- Jeg trodde jeg skulle stryke med i abstinenser, de første ukene. Jeg fant meg en lege på bygda. Vil ikke si navnet hans, for han har gjort så mye godt for meg. Han skjønnte mitt problem, at jeg var avhengig av piller. Han satte meg på nedtrapping. Av og til ga han meg morfin rett fra legekofferten.

Trond hadde også en fortid som misbruker. Han hadde sniffet, røykt hasj og brukt opiater. I tillegg har han også hatt diverse opphold på ulike behandlingskollektiv. Han hadde klart å kutte ut heroinen, men røykte fortsatt litt hasj og brukte daglig angstdempende medikamenter sammen med smertestillende. Suget etter heroin var til en viss grad blitt kompensert med piller. Som regel tok han seg "en joint" når han var på jobb. *Trond* jobbet på et dykkerfartøy som opererte i internasjonalt farvann. Der ble det røykt hasj og brukt hasjølje. *Trond* forteller:

- Det begynte en ny sjømannslege. Han fant ut at jeg brukte medisin. Så det i blod- og urinprøver. Sjømannslegen tok kontakt med rederiet. Rederiet på sin side svarte at de aldri hadde sett meg ruset og sa at jeg kunne fortsette. Sjømannslegen ga seg ikke. Han tok videre kontakt med Sjøfartsdirektoratet, som så udyktiggjorde meg som sjømann.

Trond synes dette var urettferdig. Han var under legebehandling og mener at sjømannslegen kunne samarbeidet med hans primærlege. *Trond* forteller at han hadde kommet ned på et lavere nivå i den tiden han hadde gått hos primærlegen. Han argumenterte videre med at han aldri var vekke fra jobben. Han likte jobben, og mente at han gjorde en jobb som både han og rederiet hadde grunn til å være fornøyd med. Men *Trond* mistet både jobben og pillene. Plutselig ville ikke primærlegen heller skrive ut mer piller. *Trond* fikk aldri noen skikkelig begrunnelse på det. Han tror at det var sjømannslegen som stod bak dette også. Etter denne historien ble *Trond* sykemeldt i et år,

for så å gå over på attføring. I dag bruker Trond nesten all sosialstønad på å kjøpe seg piller. Han forteller at han er svartelistet i byen. Ingen leger vil skrive ut piller og heller ingen apotek vil levere ut piller til ham. Redningen for Trond er den kontakten han har fått med to eldre damer og en tante som jevnlig selger pillene sine til Trond.

Vi har her gjengitt ulike relasjoner mellom leger og pasienter, vist negative effekter ved ulike forskrivningsmønster og pekt på noen konsekvenser seponeringer av vanedannende medikamenter har fått for misbrukere.

Mislighold og illegal omsetting av piller

I tillegg til å få legemidler hos leger, vet vi at en annen vanlig rekrutteringsstart på en karrieren som pillemisbruker, skjer ved at ungdom får piller av mor (Leer, Øksnes, Carstens, 1990, Waal & Middelthon, 1992), eller at de nasker eller får piller av familiemedlemmer⁶² og venner (Jensen, 1991). En undersøkelse av 9.- klassinger i Steinkjer, Haugesund og Tromsø, utført i 1990, viste at hver tiende 9. klassing brukte tabletter som rus, ofte kombinert med alkohol. Pillene tok de hjemme eller de fikk de av venner (Leer, Øksnes, Carstens, 1990).

Flere av dem som hadde startet en ruskarriere hos leger, opplevde at de pillene de fikk forskrevet bare fungerte som supplement til et stadig aksellererende forbruk. Det har vist seg at bruk av vanedannende legemidler raskt kan utvikle seg til et uhåndterlig problem for pasienten.⁶³ For å skaffe seg mer dop vet vi om de som har begynt å naske, bytte og kjøpe piller av slekt, venner og bekjente⁶⁴, eller naske fra arbeidsplasser⁶⁵. Noen har nasket klær og kosmetikk i butikker, som igjen har fungert som byttemidler mot piller.⁶⁶ Atter andre har prostituert seg. Blant våre informanter finnes det både jenter og gutter som har utført seksuelle tjenester i bytte med piller.⁶⁷ Vi har også eksempel på at de som ikke klarte å skaffe seg tilstrekkelig med piller fra leger, på sine arbeidsplasser eller gjennom sitt nettverk av arbeidskolleger, slekt og venner, i ren desperasjon har begått innbrudd på institusjoner og apotek ⁶⁸ eller drevet med reseptforfalskning. ⁶⁹ Vi har også eksempler⁷⁰ på at noen klarer å opprettholde et stort misbruk over lengre tid ved å

62 Henry, Ole

63 Kjell, Håkon, Nils, Eva

64 Eva, Nils, Kjell, Rita, Truls, Lillian

65 AKAN rapporterte om sykehusansatte som nasker piller. Konferanse, Sola 20.-21.04.94. Rusmisbruk blant helsepersonell - hva gjør vi med det?

66 Eva, Lillian, Leon

67 Lillian, Nils, Henry

68 Nils, Roar

69 Kjell

70 Eva

forholde seg til et utall leger i en region. Dette bekreftes også gjennom Torleiv Robberstads undersøkelse fra 1983 (Robberstad, 1983). En slik strategi, "å shoppe" i systemet, tror vi faller lettest for kjekk frisk idrettsungdom med ryggsmarter, unge kvinner med menstruasjonssmerter, hjemmевærende med nervøse lidelser, pressede karrieremennesker med søvn og angstproblemer og eldre mennesker med ymse smerter og søvnevansker. Utfreaket, arbeidsledig ungdom som tilsynelatende har et rusproblem, har etter sigende langt større vanskeligheter med å få forskrevet legemidler i gruppe B. I neste omgang kan det vise seg at nettopp de pasientgruppene som har lett for å shoppe i systemet, kanskje er de viktigste aktørene i omsettingssystemet av piller.

Når de tunge misbrukerne ikke får dekket sitt pillebehov gjennom leger, nasking eller tilfeldige kjøp, virker det som de fleste forsøker å opprette stabile kontakter med pilleselgere / oppkjøpere for å sikre jevn tilgang på dop. Dette gjør hverdagen mer forutsigbar og mindre stressende. Som tidligere nevnt kan dette dreie seg om betydelige summer, og etterhvert bli en stor økonomisk belastning. Vi vet at noen av våre informanter brukte nesten hele sin lønn, stønad, tid, kreativitet og arbeidskapasitet på å skaffe seg piller. For noen vil all gevinst hentet ut av kjøp og salg av andre rusmidler, gå til å dekke pillebehovet.⁷¹ Vi vet også om dem som har prostituert seg eller begått kriminelle handlinger som utpressing, innbrudd og helerivirksomhet for å skaffe seg kontanter til piller.⁷² På den måten ser vi at pillemarkedet veves sammen med narkotikamarkedet og annen kriminell virksomhet.

5.4 Hverdagen til en pillemisbruker

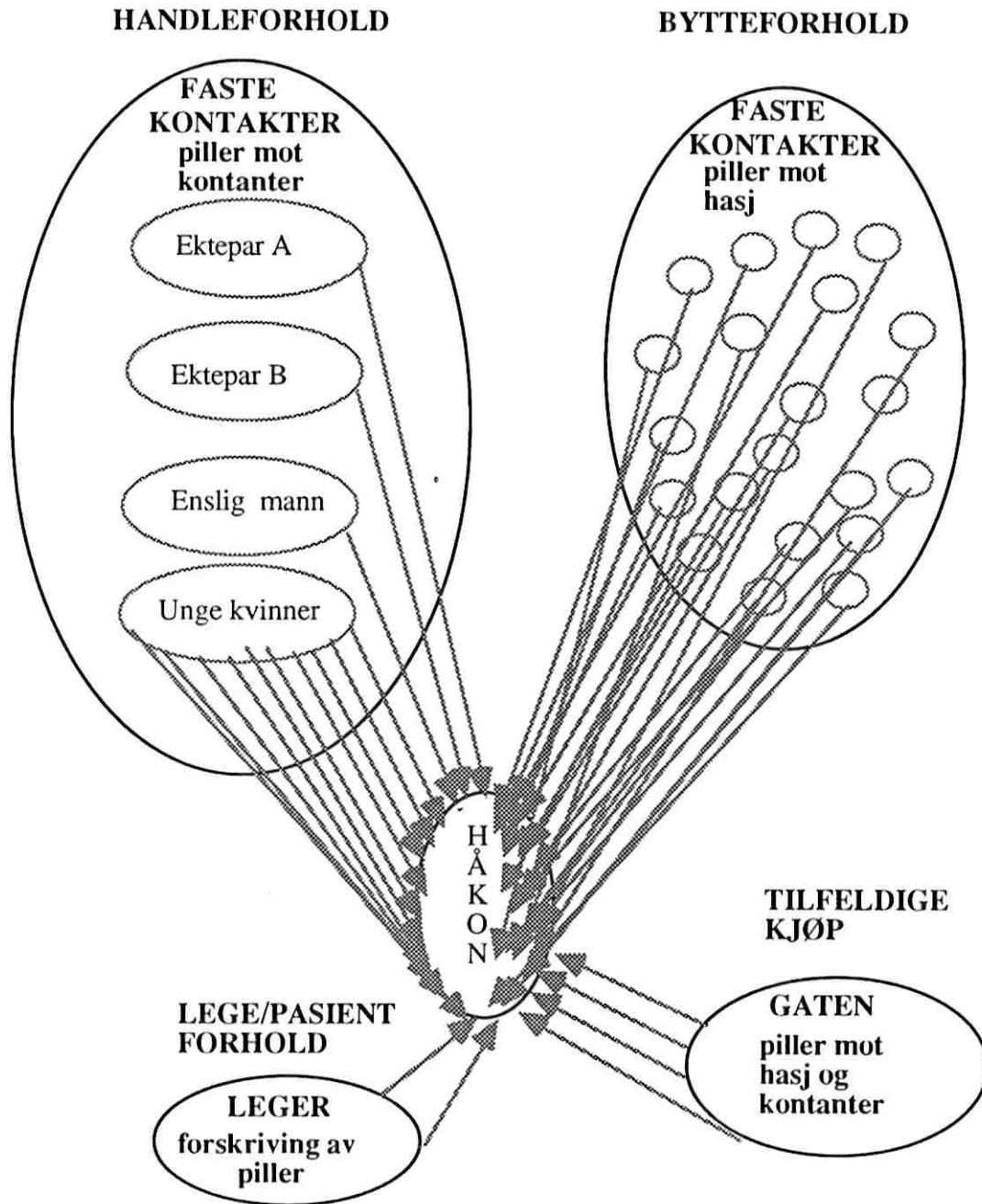
Hverdagen for en pillemisbruker fortøner seg stressende. Dette gjelder også for dem med god økonomi og som har klart å sikre seg jevn tilgang på piller. Dette var tydelig med Håkon. Han var storforbruker av piller. Han fikk forskrevet piller, kjøpte piller og byttet hasj mot piller. Han vekslet mellom flere ulike roller som pasient, nasker, kunde og pusjer/byttehandler for å dekke sitt pillebehov. Han foretok seg aldri noen innbrudd for å få tak i tablett, men han fulgte nøye med i avisene og var alltid orientert om når det hadde vært flåtebrekk, legekontorbrekk og apotekbrekk. Etterhvert hadde han såpass kjennskap til miljøet at han visste hvor og hvem han kunne henvende seg til. Siden Håkon som oftest hadde kontanter eller stoff var han en ettertraktet heler. Håkon brukte på det meste mellom 15 000 og 25 000 kroner i måneden på piller. På sin pusjervirksomhet tjente han i overkant av 20 000 til 30 000 kroner. Nesten alt han tjente på denne virksomheten ble videre brukt til piller. Vi skal her gi et overblikk over Håkons hverdag.

71 Håkon, Eva, Nils, Roar, Trond, Kjell

72 Nils, Håkon, Leon, Lillan, Roar, Trond, Eva, Adam, Kjell

FIG. 5.4.1: TILFØRSELSKANALER FOR PILLER

PILLENETTVERKET TIL HÅKON

Faste handleforhold

Faste handleforhold var Håkons viktigste tilførselskanal for piller. Omlag 70 % av pilleforbruket ble dekket gjennom disse kontaktene. Over tid hadde Håkon etablert faste relasjoner til et knippe pilleselgere. Relasjonene var av instrumentell karakter. Det fantes ikke noen vennskapelige bånd mellom Håkon og pilleselgerne. De møttes kun når det skulle handles piller.

Vi skal se noe nærmere på pilleselgerne og gi en kort karakteristikk av alder, kjønn, sivilstand og yrkesstatus. Videre beskriver vi hvordan transaksjonene ble organisert rent praktisk.

Ektepar A: Ekteparet var i 70 årsalderen. Mannen var trygdet, og konen hadde alltid vært husmor. Begge fikk forskrevet betydelige mengder medisiner av lege. Omtrent en gang i måneden gjorde Håkon et diskret besøk i hjemmet deres og kjøpte piller av dem. Avtalen var at ekteparet ringte Håkon på forhånd når de hadde piller å avsette. Av mannen fikk Håkon kjøpt 100 Valium + 100 Paralgin forte. Av konen kjøpte han 100 Valium + 100 Paralgin forte.

Ektepar B: Mannen var pensjonert sjømann. Konen arbeidet i restaurantbransjen. I dette tilfellet var det bare konen som fikk forskrevet medisiner av lege. Mannen førte forhandlinger med Håkon. En gang i måneden oppsøkte Håkon dem i hjemmet for å kjøpe piller. Her fikk han kjøpe 100 Paralgin forte og 100 Rohypnol. Håkon tror ikke at alle disse pillene var forskrevet til konen, men antar at mannen muligens også er pilleoppkjøper(grossist).

Enslig mann:: Mannen var i midten av 60 årene og trygdet. Også ham oppsøkte Håkon privat. Her fikk han kjøpt 100 Paralgin Forte og 30 Rohypnol en gang i måneden

Unge kvinner: I denne kategorien regnes kvinner mellom 18-35 år. I følge Håkon var mange av dem var i besittelse av Paralgin forte som de månedlig fikk forskrevet av lege på grunn av menstruasjonssmerter. Håkon ble først kjent med en av dem. Han kjøpte piller av henne og betalte godt. Ryktet spredte seg og dermed lot hele venninneflokket seg involvere. Håkon betalte vanligvis pillene i kontanter. I noen få tilfeller betalte han med hasj. Håkon hadde kontakt med ca 10 jenter, men han fikk ikke kjøpe av samtlige hver måned. Vanligvis handlet han med 7 jenter en gang i måneden. I følge Håkon fikk de forskrevet 50 Paralgin forte i løpet av en menstruasjonsperiode. Noen solgte hele beholdningen, men vanligvis fikk han kjøpe 40 tablett av hver av dem. Jentene kom enten hjem til Håkon, eller Håkon gikk hjem til dem. All handling foregikk hjemme privat

I følge Håkon var det godt samhold mellom jentene, og de avtalte priser seg i mellom.

Han uttrykker seg slik:

- De var så salig enige. Plutselig fant de ut at Paralgin forte skulle gå opp fra 10 til 15 kroner pr. tablett. Det var ikke mulig å diskutere eller forhandle med dem. Jeg måtte bare rette meg etter det.

Bytteforhold

Håkon hadde også regelmessig kontakt med 10 - 20 menn og kvinner i fast, lønnet arbeid. De var ansatt i privat virksomhet som offshorevirksomhet og mekanisk industri, i offentlig virksomhet innenfor undervisning-, teknisk-, sosial- og helseetat, mens andre var håndverkere og fagarbeidere. Det var flest menn. De ga fra seg noe piller mot at Håkon ga dem hasj. Byttehandlerne blir karakterisert som unge sporty menn med ryggproblemer. De kom vanligvis hjem til Håkon. Gjennom pillene de fikk forskrevet av lege finansierte de sitt eget hasjforbruk. Piller ble med andre ord betalingsmiddel.⁷³

Tilfeldige kjøp

Disse kjøpene bar i stor grad preg av tilfeldigheter. Det hevdes fra våre informanter at det ville være umulig å basere et stort pilleforbruk på tilfeldige kjøp i byen.

Vi ser tre hovedkategorier av disse selgerne : 1) innbruddstyvene, 2) tungt belastede uteliggerene 3) tilfeldige forbipasserende. Etter flåteinnbrudd var det vanligvis rikelig anledning til å kjøpe morfin. Innbruddstyvene var unge menn med kriminelle rulleblad.

5.5 Håkons ruskarriere

I Håkons tilfelle kan det virke som om det var legebehandlingen i en stor livskrise, som var utslagsgivende for Håkons rusmisbruk. Han fikk forskrevet store mengder benzodiazepiner av bedriftslegen etter at han mistet både faren og søsteren i en ulykke. Frem til denne tid hadde Håkon levd et mer eller mindre rusfritt liv. Han hadde fullført 3 år på videregående, studert ved et universitet/høyskole og var i fast jobb i en solid bedrift. Av rusmidler hadde han brukt litt alkohol og litt hasj i russe- og studietiden.

Etter ulykken oppsøkte han bedriftslegen til samtale. Resultatet etter en kort konsultasjon (15-30 minutter) var sykemelding og en resept med et assortert utvalg av B-preparater. Forbruket tiltok, og Håkon følte at han måtte ha mer. Det første halve året fikk Håkon så mye piller han ville, men så varslet bedriftslegen at doseringen måtte reduseres fordi medisinene var sterkt vanedannende. Dette var ikke nytt for Håkon. Han hadde hele tiden visst at han spiste vanedannende medisiner for å dempe sorgen og ensomheten, men han hadde ikke forventet at pillene plutselig skulle opphøre.

For Håkon var dette en desperat situasjon. Han klarte ikke hverdagen, natten og jobben uten en betydelig mengde piller innabords. Håkon begynte å gå til et par tre andre privatpraktiserende leger. De var villige til å skrive ut noe medisin, men på langt nær nok til å dekke Håkons behov. Etter en tid sluttet han i jobben og startet en karriere i den svarte økonomien som hasjpusjer. Håkon brukte lite hasj selv, til tross for suget etter rus. Hasjrusen ga ham ikke gode opplevelser. I følge egne utsagn fikk han angst av hasj. Men gevinsten fra denne virksomheten gjorde ham i stand til å skaffe seg tilstrekkelig med piller uten hjelp fra leger.

Stress og redsel

Pillemarkedet endret seg i 1991, mener Håkon. Legene ble langt mer restriktive. Resultatet av dette har vært økte priser og økt stress for brukerne.

Håkon hadde mellom 20 og 30 kontakter som han måtte forholde seg til for å dekke sitt månedsbehov. Det er ikke vanskelig å tenke seg at dette må ha blitt en svært travel hverdag, da store deler av dagen gikk med til på å ordne avtaler for kjøp og salg av piller. Virksomheten var lyssky og preget av hemmelighetskremmeri, fordekte sannheter og løgner. De som har gjort seg avhengig av piller og beveget seg ut på det sorte marked, kommer stadig tilbake til den iboende redsel og konstante engstelsen for at noe skal svikte, at de en dag plutselig er tomme for piller, at de blir oppdaget eller at noen lurert dem. Det er tydelig å se at engstelsen oppleves som svært belastende i lengden.

Piller er heller ikke gratis. Mange opplever, som i Håkons tilfelle, å få bare en marginal del av sitt pilleforbruk dekket gjennom legekontakter. Håkon brukte for rundt 20-30 000 kroner i måneden på piller. For å skaffe seg tilstrekkelig med piller måtte han skaffe seg kontanter eller gangbare byttemidler. Dette betydde igjen, at den tiden som ikke gikk med til å skaffe seg piller, stort sett gikk med til annen lyssky virksomhet. I praksis ser vi at mange pillemissbrukere er integrert i den svarte økonomi på flere fronter.

5.6 Pilleregnskap og personlig økonomi

Vi har tidligere illustrert Håkons kontaktnett i pillemarkedet. Som vi har sett, forholdt han seg til flere miljøer og en rekke mennesker. Under vil vi spesifisere Håkons utgifter til piller. Som vi ser er dette et høyt beløp. Man skal ha relativ høy inntekt for å kunne være i stand til å opprettholde et slikt pilleforbruk over tid.

TAB. 5.6.1: PILLEREGNSKAP

Faste handleforhold

	Valium Antall	Rohypnol Antall	Paralgin Forte Antall	Pris kr
Ektepar A	200	30	200	4 500
Ektepar B		100	100	2 500
Enslig mann		30	100	1 500
Unge kvinner			300	3 000-4 500
I alt	200	160	700	11 500- 13 500

Bytting

Studenter/Unge i fast arbeid Hasj mot piller	Ulike typer legemidler i gruppe A og B:	4 000- 5 000 anslått verdi
---	---	-------------------------------

Tilfeldige kjøp

Gatesalg Kontanter og hasj mot piller	Ulike typer legemidler i gruppe A og B:	2 000-5 000
--	---	-------------

Markedsverdi i den illegale rusøkonomien på Håkons medikamentforbruk for 1 måned:

17 500- 23 500

I den tiden Håkon forbrukte mest piller, var hans uoffisielle yrke hasjforhandler. Denne stillingen regnes som en høyt betrodd stilling i den illegale rusøkonomien. Som hasjforhandler i dette distriktet hadde Håkon ingen over seg, men fem ved siden av. Han

var arbeidsgiver for fire stykker og hadde ansvar for å omsette mellom 10 og 12 kilo hasj i året. Dette ga Håkon en årsinntekt på 240 000 - 360 000 kroner. Relatert til den hvite økonomien, kan stillingen som hasjforhandler sammenlignes med å ha fått konsesjon (et agentur) på å forhandle en bestemt vare innenfor et geografisk område.

5.7 Oppsummering

- Pillemisbruket er økende
- Pillemisbrukerne får neppe dekket sitt forbruk gjennom sine legekontakter
- Piller kjøpes i byen, på kaféer, på spillebuler og i private hjem
- Omsetting av vanedannende legemidler er en integrert del i den illegale rusøkonomien
- Det illegale pillemarkedet omfatter mange og det bæres oppe av de ikke stigmatiserte
- Prisene bestemmes av tilbud og etterspørsel
- Et økende etterspørselspress etter piller

6. Hasjmiljøet

Hasjmiljøet er ekspansivt og omfatter mange ulike sosiale grupper. Blant brukere finner vi alt fra millionærer, lærere, elever, studenter, oljearbeidere, tannleger, frisører, reklametegnere, selvstendig nærings-drivende, sosialarbeidere, akademikere, kunstnere og sosialklienter. Dessuten ser vi at hasjbrukerne er representert av begge kjønn med et vidt alderspenn, fra 12 års gamle gutter til 60 års gamle damer.

Den narkotiske debuten har for mange startet med hasj. Flere husker den første tiden med hasjrøyking som ufarlige og koselige ungdomsopplevelser. Dette gjelder både for dem som ble hekta og fortsatte et liv som narkoman i den sorte økonomi, og for dem som klarte å opprettholde et kontrollert hasjforbruk og kanskje etablert seg med høystatus-jobb og god utdanning i den hvite økonomi. For de aller fleste som har røykt hasj har dette vært begrenset til sporadiske ungdomsopplevelser.

Hasjmiljøet har parallellt med ungdomskulturen og ruskulturen, også endret seg over tid. Våre informanter fremhever spesielt 70-årene som enkle og koselige. Hasjrøykingen var for dem knyttet til positive ungdomsopplevelser som sommer, festivaltid, popmusikk, gitarspill og bål på stranden. Mens hasjrøykingen i 80-årene forbindes med stress og stigmatisering, betegnes 90-årene som slitsomme. Vi tror at denne beskrivelsen er farget av våre informanters livsløp, samtidig som den også gir et speilbilde av kulturelle endringsprosesser i samfunnet forøvrig.

Til tross for at "blåsingene" dengang fortonte seg temmelig uskyldig, har det vist seg at hasjrøykingen i 70 årene for mange representerte innledningen til en lang ruskarriere. Utprøvingen av narkotiske stoffer på den tiden må også ses i lys den motkulturen som hippiebevegelsen representerte der eksperimentering med illegale rusmidler var symbolske uttrykk på opprør mot en materialistisk og krigførende "eau de vie" drikkende foreldregenerasjon. Samtidig må det understrekes at for de fleste var denne utprøvingen begrenset til enkeltepisodes. Det utviklet seg ikke til et problem, og kan derfor tyve år senere legges frem som pittoreske opplevelser. Vi tror at dette er forhold som gjør at 70-årene idylliseres av så mange. Når 90-årene betegnes som slitsomme skyldes det sannsynligvis at de opprørske hasjrøykerne er blitt middelaldrende, og at både kropp og sjel bærer preg av tyve år som misbruker. Dette har kommet til uttrykk gjennom flere samtaler, eksempelvis:

- I begynnelsen var det godt. Etterhvert ble det ikke så mye flower og power med bål, pølser og gitarsang. Å ruse seg er som å følge et lys i mørke en stund, så ble alt bare mørkt.⁷⁴

- Alle mennesker bygger luftslott, men det er bare narkomane som flytter inn i de.⁷⁵

74 Kalle

75 Samtale mellom EMT og en narkoman som siterte en død kamerat.

Vi har også grunn til å tro at hasjrøykingen foregikk ganske åpenlyst for tyve år siden. Politi og hjelpeapparat var heller ikke så oppmerksomme på dette problemet da. Våre informanter beskriver det slik:

- Det fantes oveferalt. Spesielt "hippiepuben" Det var ganske fritt i byen da. Vi satt inne på puben og røykte, og fikk kjøpt pils der da vi var 13-14 år. Vi kjøpte hasj i fyrstikkesker dengang. Fikk en full fyrstikkeske for 100 kroner da.⁷⁶

En annen informant oppgir at 1 gram hasj kostet 10 kroner på slutten av 60-tallet.⁷⁷

En av dem som drev som pusjet i dette distriktet på begynnelsen av 70-tallet gir denne beskrivelsen:

- Smuglet mye i 70-åra. Sendte hasj i posten til ei middelaldrende dame. Fikk låne postkassa hennes. Ca. et halvt kilo i hver pakke. La stoffet inni utholede bøker og la noen pornoblader på toppen. Forsendelsen i posten gikk glatt gjennom, den ble aldri oppdaget. Reiste selv til Amsterdam og ordnet forsendelsen. Ble tatt en gang med noen få gram på Sola. Var dum nok til å ta med meg noen gram.⁷⁸

- Vi hadde en nattkafé. Bare freaks som drev den. Her solgte og kjøpte vi. Den lå i den gamle "fabrikken". Polisen stengte den i 1981. I dag er det blitt "varehus".⁷⁹

Samtidig beskrives denne perioden av tunge misbrukere som en gledens tid:

- En god tid. Gode kamerater og godt samhold og billig stoff. På den tid følte jeg meg verken fysisk eller psykisk avhengig.⁸⁰

- Røykte hasj første gang St. Hansaften. Var 12-13 år da. Pleide å samles i skauen i helgene fra 17. mai og utover. Der var vi 20-30 mann. Lagde store party med grilling og musikk. Var interessert i sykler og motorer. Det var endel av de folka der. Derfor likte jeg meg så godt på disse arrangementene. Noen røykte hasj, andre drakk. Fikk litt. Pipa ble sendt rundt. Det var fugler som sang, bål og sommerkveld. Følte tilhørighet med folka, en skjønn tid. Vi hadde kontroll på det. Det var 2 til 3 uker mellom hver gang jeg tok "en joint".⁸¹

Alle disse sitatene er hentet fra mennesker hvor rusmisbruket utviklet seg til å bli et uhåndterlig problem. Dette er nybegynnernes historie, fra den tiden de verken følte fysisk eller psykisk avhengighet, eller hadde viklet seg inn i den illegale rusøkonomien. Under vil vi gi en rekonstruksjon av et slikt vennenettverk, og vise deres forbindelser mot det illegale rusmiljøet.

76 Nils

77 Henry

78 Henry

79 Roar

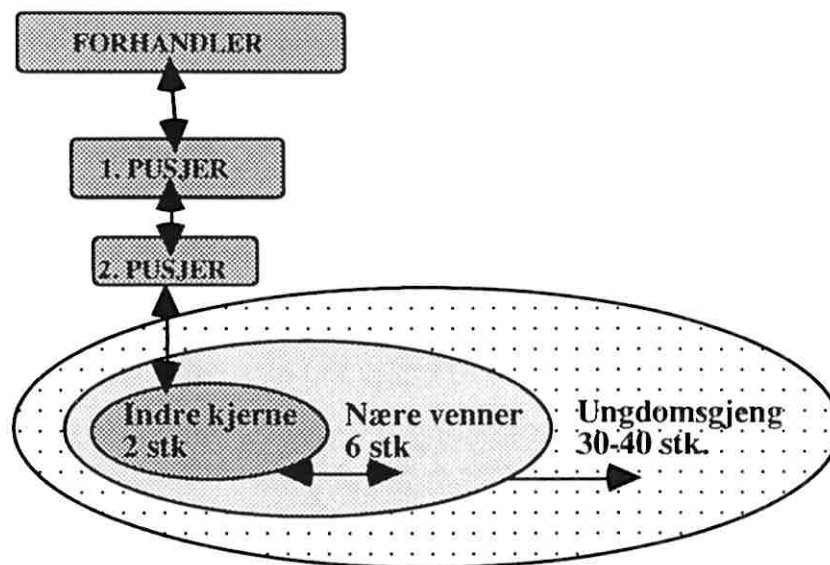
80 Trond

81 Bruno

6.1 Vennenettverk

Figuren under gir en illustrasjon over et vennenettverk slik det dengang var koblet til det illegale rusmiljøet. Som vi ser var det bare et par stykker av en ungdomsgjeng på 30-40 som hadde direkte kontakt med hasjpusjere. Noen få var med på spleiselaget, mens resten var gratispassasjerer som smårøykte når anledningen bød seg. Selv om vi her konkret har tatt utgangspunkt i en ungdomsgjeng på begynnelsen av 80-tallet, vil vi tro at en slik perifer tilknytning mot illegale rusmiljøer deles av svært mange.

FIG. 6.1.1: VENNETETTVERK BLANT HASJRØYKERE

Vi ser her et vennenettverk, en ungdomsgjeng, som eksperimenterte litt med hasjrøyking på lørdagskvelder og hytteturer i russetiden. I dette tilfelle har vi tatt utgangspunkt i en ungdomsgjeng på 30-40 stykker, som holdt sammen på fester en tid. Gjengen bestod av både jenter og gutter. De var omtrent på samme alder, fra 18 til 22. Utenom fester og hytteturer hadde de et fellesskap gjennom skole, studier og idrettsmiljø. Vi fant en indre kjerne i gjengen som tok initiativ til å røyke litt hasj i festsammenheng.⁸²

"Å ta et blås" ble oppfattet som litt spennende og eksotisk, og flere av dem foretrakk etterhvert en "liten rev" eller "en joint" i stedet for pils. De første gangene fikk man røyke gratis, røyken eller pipen ble sendt rundt. Etterhvert som forbruket økte, var normen å være med å spleise på det som ble innkjøpt. De som var med i gjengen visste hele tiden hva som foregikk på festene, rundt bålet, på hytteturen og i strandkanten utover sommernatten. Alle kunne prøve dersom de ønsket selv. Ingen ble lokket eller overtalt til å røyke, man tok selv initiativet. De som ble tent på hasjrusen og trappet opp forbruket skjønte selv når det var betimelig å være med å betale for det.

I gjengen var det et par stykker som kjente noen som pusjet stoff. Disse to ordnet med å samle inn penger til hasj, på samme måte som noen av de eldste i gjengen ordnet med innkjøp fra polet. Hasjinnkjøperne visste om 5-10 pusjere som de kunne kjøpe av. Av og til ble det gjort noen større innkjøp på Egertorget. "Den indre kjerne" røykte gratis. I følge vår informant var det bare han selv og et par andre som fortsatte en karriere i det illegale rusmiljøet. De andre eksperimenterte og flørtet litt med stoff en avgrenset periode av ungdomstiden, inntil de ble innhentet av studier, familieforpliktelser og jobbkarrierer.⁸³

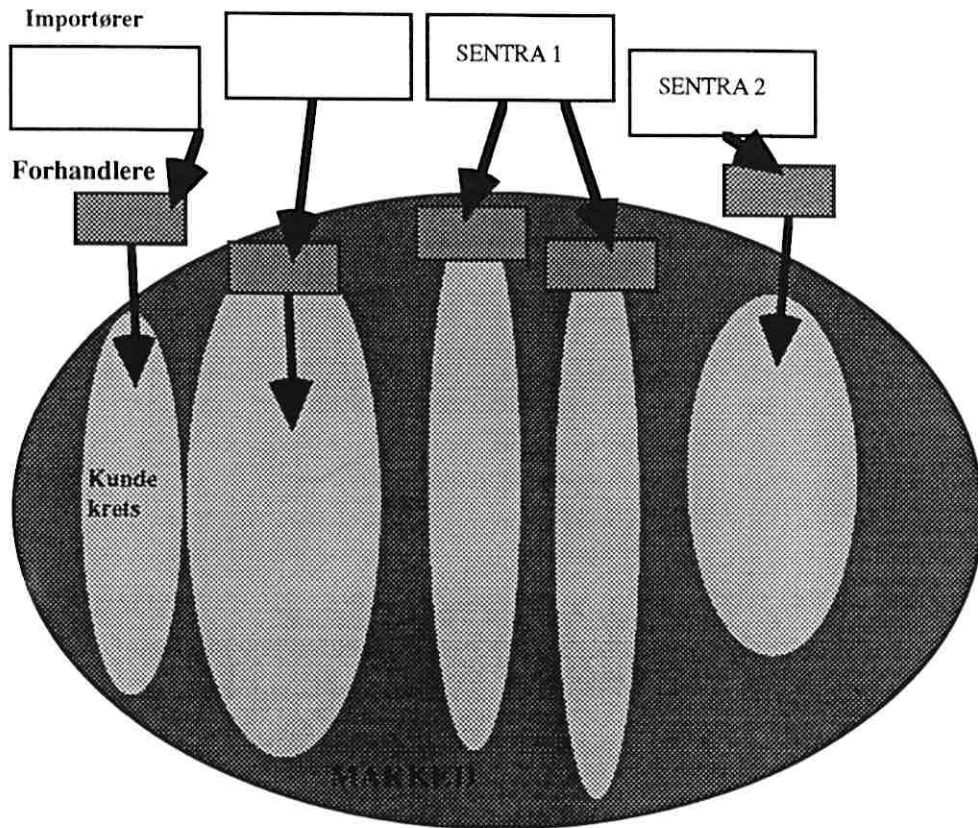
6.2 Velorganisert

Vi har herovenfor rettet fokus på et vennenettverk og dets tilknytting til det illegale rusmiljøet. Videre skal vi rette søkelyset mot distribusjonssystemet av hasj i samme distrikt. Selv om gratispassasjerene i ungdomsgjengen forholdt seg til hasjmarked på "ad hoc"-basis, var de sannsynligvis, uten å reflektere over det, likevel knyttet til et profesjonelt og velorganisert distribusjonssystem.

Vi har fått opplyst at i dette distriktet, med et innbyggertall på rundt 30- 50 000 innbyggere, ble det i overgangen fra 80-90 årene forbrukt ca 6 kg hasj i uka.

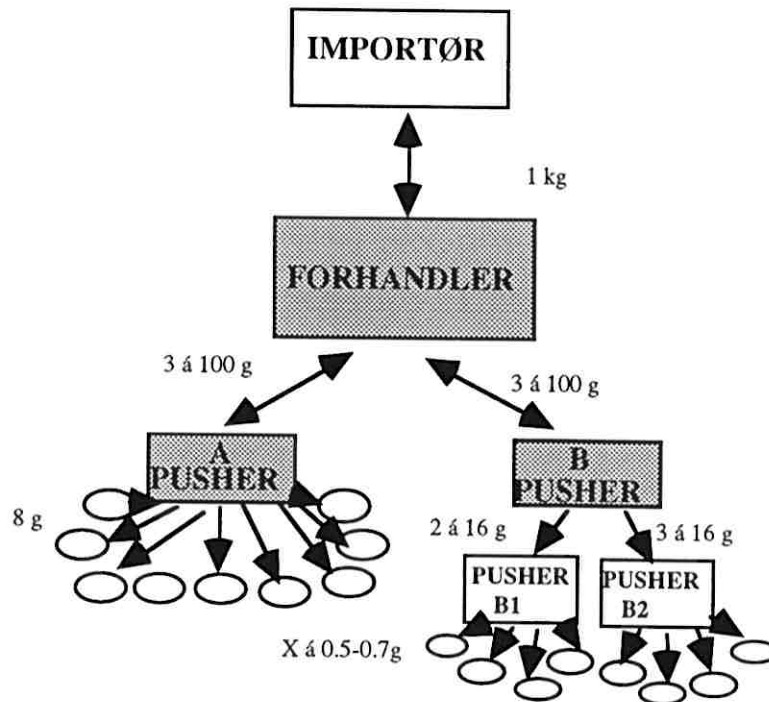
Markedet var velorganisert i den forstand at markedsandeler mellom de forskjellige grupperinger var fordelt. Det var etablert effektive distribusjonssystem, prisnivået var stabilt og kvaliteten på stoffet var jevnt bra.

FIG. 6.2.1: ORGANISERING AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY 1992

Hovedmennene i distribusjonssystemet for hasj i dette distriktet var forhandlerne. De handlet stoffet på kreditt utenbys. Forhandlerne forsynte sitt markedssegment fra 1/2 til 1 kg hasj en til to ganger i måneden. På forhandlernivået var det 5 personer. Vi har grunn til å tro at de respekterte hverandres markeder. Noen av forhandlerne var selv brukere av hasj, mens andre var pensjonerte brukere. Felles for dem var at de gjennom denne virksomheten tjente mye penger.⁸⁴

FIG. 6.2.2: OVERSIKT OVER ET SEGMENT AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY

Et profesjonelt omsettingssystem

For å redusere risikoen for at virksomheten skulle avsløres sørget, *importør* og *forhandler* for å ha minst mulig kontakt. Forhandler handlet alt stoffet på kreditt hos importør og solgte ut stoffet så fort som mulig. Deretter ble halvparten av salgsinntektene sendt til importøren gjennom brevpost. Importør ringte så forhandler og avtalte nytt møte. Importør ankom distriktet og hentet resten av pengene, mens forhandler fikk ny forsendning med stoff. De møttes på kaféer og tilfeldige plasser i byen. Ofte var det bestemt at forhandler skulle gå en bestemt strekning på et gitt tidspunkt, hvor importør plukket opp forhandler med bil. Penger og stoff ble byttet, gjerne gjennom å bytte aviser. Deretter gikk de hver til sitt.

Forhandler leverte stoff videre til sine *pusjere*. Pusjerne fikk levert 3 pakker á 100 gram. De krietet også stoffet hos forhandler, og fikk nye 100 grams pakker ved oppgjør av tidligere pakker. Skulle pusjerne bli utsolgt, henvendte de seg på nytt til forhandler. Transaksjonen skjedde vanligvis i forhandlerens leilighet. Pusjerne fikk stoffet der og da, pakket stoffet i porsjonspakninger, og betalte samtidig for forrige leveranse i kontanter.

Utenom det rent forretningsmessige, hadde forhandler minst mulig kontakt med sine pusjerne.

Pusjer A og B hadde som illustrert hver sine markeder. De konkurrerte ikke om kunder. De opererte i hver sine avgrensede miljøer. A hadde en stor kundekrets, fra 5 til 10 faste kunder, som han solgte direkte til. De kjøpte pakker på 8 gram. Blant kjøperne fantes menn og kvinner mellom 25-50 år, i ulike yrker som oljearbeidere, lærere, ingeniører og anleggsarbeidere, ansatte i hotell og restaurantsektoren og ulike serviceyrker. Et kjennetegn ved denne gruppen var at de var veletablerte med familie og i fast arbeid. Denne kundegruppen ble karakterisert slik:

- Det er blomsterbarna som har røykt i mange år. De liker å røyke hasj. De vil kjøpe av vettige mennesker som ikke forbindes med kriminalitet og det må være minimalisert fare for politi.⁸⁵

B hadde to *underpusjere*. B pusjet ut 16 grams pakker til sine to underpusjere. De pusjet videre "1 grams pakker" (0.5-0-7 g). Denne kundekretsen var mer freakete. De var mer synlige brukere enn de som fantes i pusjer A sin kundekrets. På grunn av synligheten overfor politi og sosialetaten var forhandleren lite begeistret for å ha freaken i sin kundekrets.

Den økonomiske logikk

Importør beregnet seg en fortjeneste på 100 %. Regnestykket var at innkjøpsverdien av hasj kjøpt i utlandet skulle gi en doblett utsalgsverdi på forhandlernivå i Norge. Kjøpte importør 2 kg hasj i Amsterdam, solgte han 1 kg hasj i Norge til sine forhandlere for den prisen han hadde gitt for 2 kg i Amsterdam. Ved å pusje ut halvparten av stoffet i Norge, ble utgiftene for innkjøp i utlandet dekket.

Forhandler beregnet seg en fortjeneste på 33 %. Forhandler kriet 1 kg hasj av importør. Prisen for 1 kg hasj hos importør for en med forhandler status, var kr 60 000 NOK. Forhandler solgte da videre 666 gram for 60 000 NOK, og han satt så igjen med en fortjeneste på 333 g. hasj. Fortjenesten kunne forhandler velge å pusje ut selv og på den måten skaffe seg kontanter, eller den kunne gå til å dekke eget forbruk. Han kunne og bruke hasj som betalingsmiddel i den sorte økonomi.

Pusjerne kriet 100 g. hasj av forhandler. Prisen for dette var 9000 NOK. Pusjerne beregnet en fortjeneste på 28 %. For å dekke sine utgifter måtte de selge ut 72 gram for 9 000 NOK. 28 g. hasj var fortjenesten. Dette kunne de så igjen pusje ut, og på den måten skaffe seg kontanter. Det kunne også dekke eget forbruk eller brukes som betalingsmiddel i den sorte økonomi.

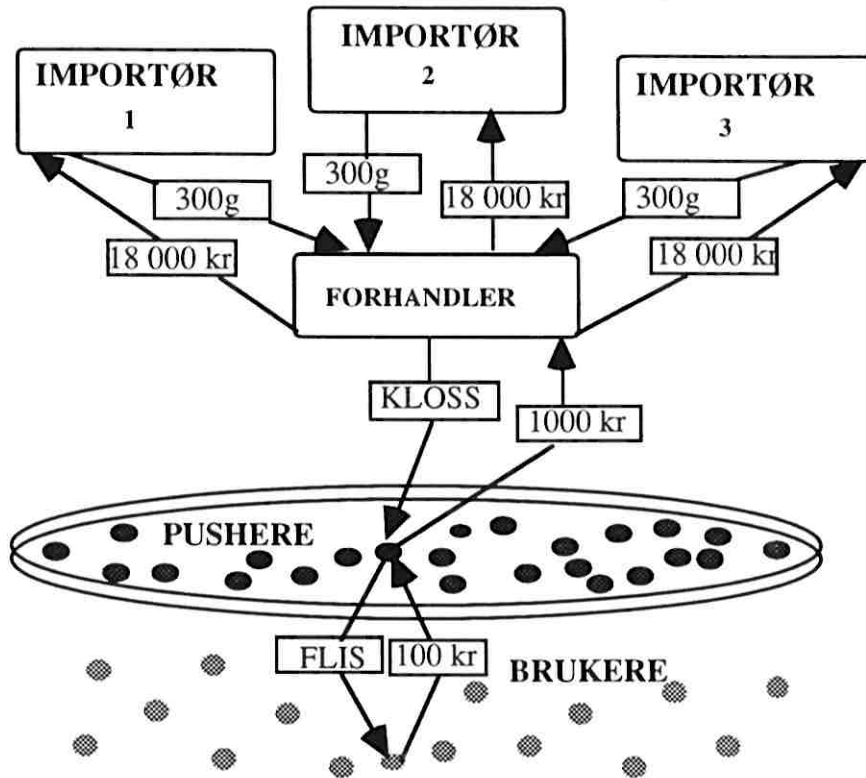
TAB. 6.2.1.: PRIS- OG BELØNNINGSSYSTEM I OMSETTINGSKJEDEN

NIVÅ	KVANTUM	PRIS	PRIS PR. GRAM NOK	FORTJENESTE % GRAM
Importør	2 kg	60 000	30	100% 1000g
Forhandler	1 kg	60 000	60	33 % 333g
Pusjer	100 gram	9 000	90	28 % 28 g
Underpusjer	10 gram	1000	100	30-50 % 3-5 g
Bruker	0.5-0.7g	100	150-170	

6.3 Autonome nettverk

Et kjennetegn ved omsettingssystemet av narkotika i dette distriktet vi videre skal beskrive var at det fungerer selvstendig og relativt uavhengig av andre sentra og finansierer utenfra. Innkjøp av stoff finansiertes stort sett av lokale krefter. Likeså organiserte miljøet selv tilførsel av stoff gjennom smugling av stoff fra utlandet eller ved oppkjøp av stoff fra større sentra. Alt ble organisert av lokale krefter. Distribusjonen var også her basert på et velorganisert kredittsystem. I motsetning til eksempelet ovenfor hadde aktørene i dette systemet, fra brukere til forhandler, relativt god kjennskap til hverandre. 86

FIG 6.3.1: DISTRIBUSJONSSYSTEM AV HASJ I ET DISTRIKT

Som figuren viser fantes flere *importører* av narkotika i dette distriktet. I følge våre opplysninger ble dette området forsynt med 6-10 kg hasj en gang pr. måned. Importørene finansierte innkjøp av stoff, de organiserte smuglervirksomhet, og sørget for å distribuere stoffet videre til sine forhandlere.

Forhandlerne som har fått godt ry er svært ettertraktet arbeidskraft hos importører. I dette distriktet har de også anledning til å arbeide for flere importører på en gang. Dette fører såvidt vi vet heller ikke til stridigheter mellom importører eller lojalitetskonflikter mellom "arbeidsgiver" og "ansatte". Vanligvis kriter forhandlerne 3 hekto hasj av importør. For dette er han skyldig importør 18 000 NOK.

Forhandlere distribuerer så ut hasjen i klosser. Noe kriter han ut, noe blir betalt kontant. En forhandler i dette systemet kan ha opptil 20 og 30 personer som handler direkte fra ham. Disse kan ha status både som *pusjer* og *bruker*. En kloss veide 10 gram og koster 1000 NOK.

Pusjere deler så opp klossen å selger den videre i *fliser*, dvs. 0.7-0.8 g. Pris pr. flis er 100 NOK.

Det hevdes at prisen på hasj har holdt seg konstant i dette distriktet siden 1981.⁸⁷

6.4 Belønningssystemer

Forhandlere og pusjere fikk sine oppgjør i naturalia, mens smuglere fikk dekket sine reiseutgifter og et kontantoppgjør (vanligvis 30 000 NOK for 2 kg hasj) ved levering av stoffet til importør.

Fortjenesten ble, som i eksempelet ovenfor, redusert desto lenger ned man var plassert i omsetningskjeden. Samtidig økte arbeidsinnsatsen.⁸⁸

TAB. 6.4.1.: PRIS- OG BELØNNINGSSYSTEM I OMSETTINGSKJEDEN

NIVÅ	KVANTUM	PRIS	PRIS PR. GRAM	FORTJENESTE	
				%	GRAM
Forhandler	(3 hekto) 300 g	18 000	60	40	120
Pusjer	(kloss) 10 g	1 000	100	20	2
Bruker	(flis) 0.7-0.8 g	100	120-130		

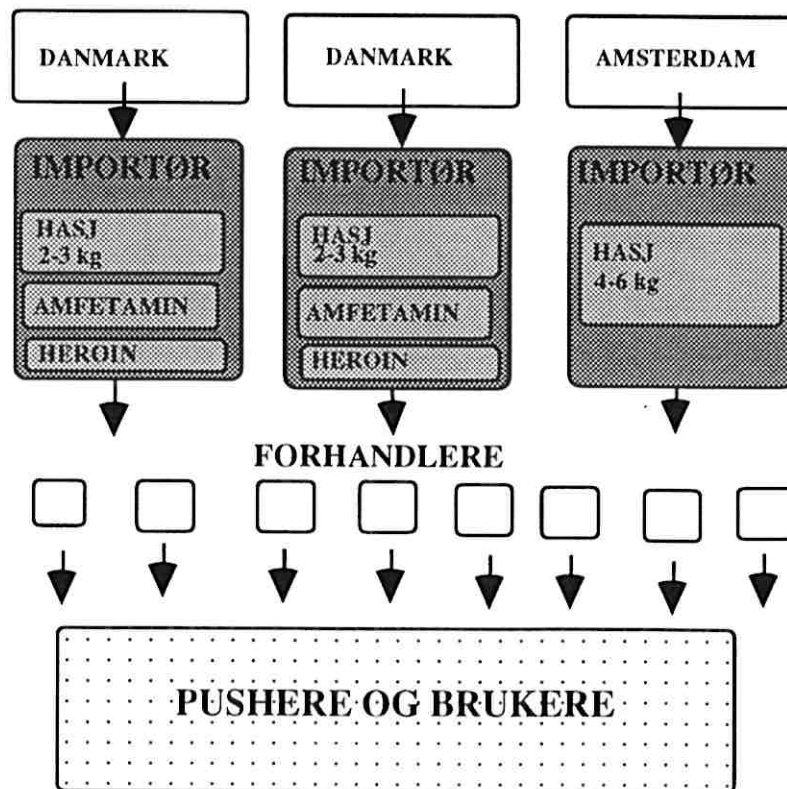
Importør kriet ut 3 hekto hasj til sine forhandlere . For dette var forhandler skyldig importør 18 000 NOK. Utsalgsværdien for 3 hekto hasj fra forhandler til pusjer var på 30 000 NOK. Forhandleren måtte levere 18 000 NOK tilbake til importør så fort som mulig. Forhandler betalte da kroner 60 NOK pr gram. Fortjenesten for dette arbeidet var 120 gram hasj. Forhandlere beregnet seg alltid en minimumsførtjeneste på 40 gram pr. omsatt 100 gram hasj.

Salget ble organisert ved at forhandler delte hasjen i klosser (vanligvis 10 gram) Av 10 klosser måtte han selge 6 klosser videre for å dekket det han faktisk hadde betalt for stoffet. 4 klosser kunne han beholde selv. En kloss ble vanligvis redusert til 8 gram. Her lå det en ytterligere gevinst på 2 gram hasj. Disse gramma gikk vanligvis til eget forbruk. Videre kunne de som var i besittelse av 1 gram (flis), selge 0.7-0.8 fliser og høste en fortjeneste 0,2-0,3 gram.

7. Sosiale bånd

Vi har sett eksempler på at det finnes omsettingskjeder som distribuerer et stort utvalg av narkotiske stoffer, vasker penger og omsetter tyvegods. Det er fristende å betegne disse omsettingskjedene som kriminelle varehus. Disse omsettingskjedene har gjerne et solid støtteapparat rundt seg. De er vevd sammen av sosiale, økonomiske og kulturelle bånd gjennom slektskap, forpliktende vennskap og samhold i nærmiljøet. Vi har også holdepunkter for å hevde at ulike varianter av slike varehus finnes både i griskrendte strøk og i større sentra.

FIG 7.0.1: ORGANISERING AV NARKOTIKAMARKEDET I ET DISTRIKT 1993

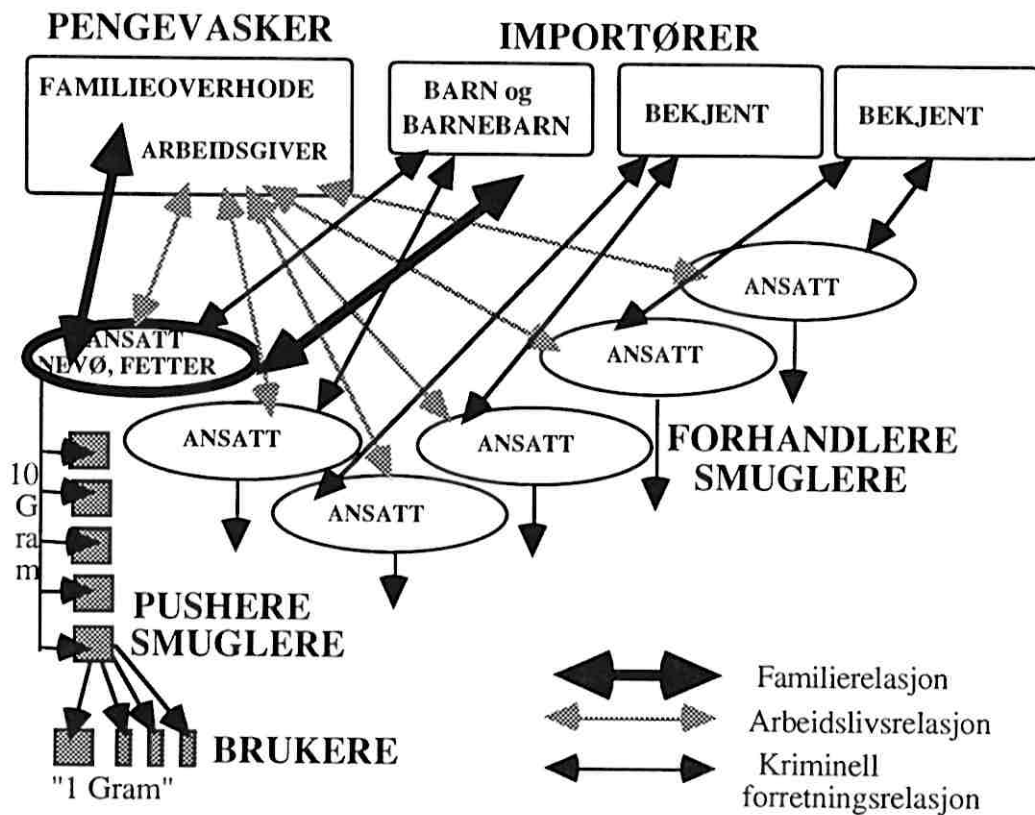
7.1 Familienettverk

Noen nettverk har vist seg å være spesielt sterke og solide. Disse er knyttet sammen av familiebånd koblet med arbeidsgiver- arbeidstakerforhold og kriminell virksomhet. Dette tror vi skaper stabilitet og sikrer en indre kraft i omsettingssystemet. Vi har sett at noen familier er sterkt involvert i narkotikamarkedet. Hele søskenflokker, fedre og onkler

deltar.⁸⁹ Familienettverket blir også benyttet i helerivirksomhet ved at familiemedlemmer bistår med å få tjuvgods videre ⁹⁰, og ved at de fungerer som byttesentral for narkotiske stoffer og legemidler.⁹¹

Under gir vi en illustrasjon over hvordan familiebånd, arbeidslivsrelasjoner og kriminelle forretningsrelasjoner er vevd sammen. Dette må regnes som et meget bestandig nettverk.

FIG. 7.1.1: FAMILIERELASJONER, ARBEIDSLIVSRELASJONER OG KRIMINELLE FORRETNINGSRELASJONER

Ved å se nærmere på dette nettverket ser vi at vår informant relasjonelt var knyttet til narkotikamiljøet gjennom slektskap, arbeid og i den kriminelle virksomheten som familien var engasjert i. Leon er merket som "ansatt, nevø og fetter".

89 Observasjon Ronny, spurven og to kamerater

90 Leon

91 Rita

Som vi ser er det "onkelen" som styrer og kontrollerer familien. Onkelen er selvstendig næringsdrivende. I tillegg er onkelen relativt pengesterk og eier flere eiendommer. Noen av disse leilighetene benyttes også som boliger for de ansatte. Onkelen har sysselsatt mellom 10 og 20 personer. De fleste som er ansatt hos onkelen er enten slektninger eller er så er de nære venner av familien. Det er nærmest blitt sædvane at onkelen må ansette "sine slekninger", samtidig som det virker like naturlig for slektingene å gå inn i onkelens virksomhet. Virksomheten som onkelen driver kan medføre noe reisevirksomhet. På reisene hender det at de ansatte ordner med forsendelse av narkotiske stoffer og formidling av tyvegods. Det er nærliggende å tro at onkelens virksomhet fungerer som et skalkesjul for mye av den kriminelle virksomheten som familien eller ser involvert i.

Vi har et helt klart inntrykk av at onkelen er den ubestridte lederen i familien, både for den "hvite" offisielle virksomheten og den "svarte" uoffisielle virksomheten. Videre at onkelens sønn, Leon sin *fetter*, er nestor og den naturlige arvtaker for familiegesjeften. Fetteren har gått personlig konkurs noen ganger, men starter alltid opp i gjen. I følge Leon er fetteren en holden mann med to-tre leiegårder, flere biler, motorsykkkel, hytter, båter, hund og familie. Utad fungerer de som en litt finere familie, men Leon vet at både fetteren og kona hans er misbrukere av heroin. I det kriminelle miljøet er fetteren fryktet. Han har stor respekt og blir kalt for "høvdingen". En stor del av fetterens tid går med til å organisere penger. Fetteren gjemmer bort penger, flytter penger, plasserer penger og bruker penger på dyre pengespill. Endel av fetterens penger er stadig på vandring mellom diverse bankbokser, postbokser eller vanlige oppbevaringsbokser. Da Leon var yngre, var en av jobbene å være "ærendsgutt" for fetteren og onkelen. Jobben bestod i å sykle fra boks til boks med penger, gull og stoff.

7.2 Opplæring og arbeidsoppgaver

Leon nyter også stor respekt. Det merkes når vi slår følge gjennom byen. Folk hilser på ham på en ærbødig måte, og når vi dropper innom en kafé for å ta en kopp kaffe, reiser yngre gutter seg og gir oss plass.⁹² Leons alder tatt i betraktning må han ha gjort en rask karriere. Imidlertid har han bestemt seg for å bryte med sin kriminelle løpebane og heller gjøre en karriere på "hederlig" vis. Vår informant sier:

- Måtte kutte, tålte ikke , mistet kontroll. Dopen styrte meg. Bruker bare alkohol nå. Jeg vil ta en utdannelse, leve normalt og hederlig. Det er vanskeligere å leve hederlig enn å la være å stjele. Det er en sykdom. Har holdt på siden jeg var barn.

Leon forteller mye fint om familien og peker på det sterke samholdet. Han prøver å forklare hvor vanskelig det er å bryte ut, og starte på nytt. Hva annet har jeg, spør han seg om i løpet av samtalen.

Tyv, oppbanker, pusjer og smugler

Vår informant har drevet med innbruddsvirksomhet, smugling og pusjing av narkotika, torpedovirksomhet, utpressing og svindel i 10-15 år. Imidlertid er han bare dømt for småting. Leon forteller videre at det var en slektning som lærte han opp.

- Jeg dreiv jo med nasking, og rapping av sykler og mopper. Når jeg var 18 ble jeg kalt inn til onkel. Han ordnet med en fyr som skulle lære meg opp. Han lærte meg de triksene jeg trenger. Hvordan jeg stjeler biler, kobler ledninger, dirker opp låser, åpner safer, kobler vekk koder og fikser alarmer. Han var med noen ganger. Når jeg fikset det, så fortsatte jeg sjøl på egenhånd.

Leon forteller at han har drevet med både bestillingstyveri, forsikringsvindel og vanlige tyveri. Noen av tyveriene får han bedskjed om å utføre av onkelen eller noen andre slektninger. Det hender også at folk oppsøker Leon direkte og ber han om å stjele og ordne opp for dem. Det er f. eks. ikke uvanlig at han får henvendelser fra personer som vil ha bilen eller båten stjålet, eventuelt huset ranet. For disse forsikringsvindeltuveriene tar Leon 3 000 kroner i kontanter. Det har også hendt at Leon har fått i oppdrag å stjele kurante biler, båtmotorer, påhengsmotorer og videoutstyr som leveres videre til en kjenning/slektning av onkelen.

Siden Leon tilhører et stort nettverk hvor det drives ulike former for kriminelle aktiviteter, har det sjelden bydd på problemer å få omsatt tyvegods. Antikiviterer, gull, sølv og kunst leveres til en slektning. For disse varene får Leon som regel "dop" igjen. Elektriske artikler som TV, stereo, video og fotoutstyr leveres til en brukthandler som han har kjent i en årrekke. Her får Leon 1 000 kroner for brukbare farge-TV, 3-400 kroner for kassettpillere og bilstereo og fra 400 til 1 000 kroner for stereoanlegg. Gull er priset til 40 kroner grammet. Regelen er at vekten av gull byttets jevnt med tilsvarende vekt hasj.

Leon har drevet idrett i flere år. Han sier selv at han er fysisk sterk og i god form. I den bransjen han driver er dette viktig. Som innbruddstyv bærer man tungt, man jobber raskt og man må klare å springe fortere enn politiet. Dessuten nyter man mer respekt i miljøet, dersom man er sterk. Miljøet er tøft. "Alle folka" han kjenner går med slagvåpen, pistoler, kniver og forskjellig annet. Leon forteller også at han har drevet som pengeinnkrever og livvakt for fetteren. For å kunne få slike oppgaver er det en forutsetning at man er sterk. Han forteller denne episoden:

- En som hadde kriet 3 hg hasj og ikke gjort opp. Det betydde en kneskål og en fingertupp. Fetteren min gjorde personlig opp. Man setter seg i respekt på den måten. Jeg var med som hjelper. Han ble banket opp hjemme i sin egen leilighet. Vi bankte på, gikk inn. Hadde med ballkølle. Slo han. Det var fire fem stykk på besøk. De kunne ingenting gjøre. Slo han i hodet og på kroppen. Først kneet, så fingertuppen. Fetteren min hadde fingertuppen som souvenir en stund. Han viste den fram. Slik setter man seg i respekt.

Han som hadde kriet stoffet av fetteren ble utfrosset av miljøet i bortimot 2 måneder. Da var han, i følge Leon, så knust og langt nede at han på en eller annen måte skaffet seg penger, og fikk gjort opp for seg. Så fikk han komme inn i miljøet gjen.

Forsørger

I tillegg til å jobbe som tyv, ærendsgutt, torpedo, smugler og pusjer for onkelen har Leon også en annen oppgave som er viktig for ham. Han forsørger ikke bare seg selv, han forsørger også søsteren sin og typen hennes. Dette setter Leon sin ære i. I følge Leon er søsteren hans "pillevrak" og typen hennes en "slappfisk". Leon ordner med hus, mat, bil og utgifter til dop til seg og sin "lille familie". Vi skjønner at ansvaret for sine søsken hviler tungt på Leon. Da vi snakket med han, var han bekymret over at to av han yngre søsken på 14 og 16 år hadde begynt å flørte med stoff. Dette likte ikke Leon, og han var fast bestemt på å hindre dette. Derfor hadde han oppsøkt dem som pusjet stoff til småsøsknene og fortalt dem, at hvis de fortsatte, lå knærne dårlig an.

Leveregelen til Leon har vært å stjele nok til å dekke sine personlige utgifter. Leon sier at han stjeler aldri mer enn det. Det virker nærmest som at han bortforklarer tyveriene med utsagn som: "vi lever enkelt", "tar aldri mer enn vi trenger", "reiser ikke, kjøper ikke flotte klær, går ikke mye ut osv".

Vi skjønner også at hverdagen er travel, og at Leon er sliten. Han uttrykker det slik:

- Formiddagen går med til kaffebesøk og handle dop, kveldene til innbrudd, og resten av tiden til å dope seg.

Husholdningsbudsjett for en måned til Leon sin "lille familie" ser slik ut:

Utgifter:

Rus (hasj og piller)	kroner	40 000
Bensin		3000-6000
Bilhold		3000
Hus, mat, strøm		2000-3000
Sum		ca 50 000-60 000

Inntekter

6-10 brekk (ca 5000 pr. stk)

Diverse bestillingstyverier (3000 pr.stk)

Livvakt (litt dop)

Sum ca 50 000- 60 000

Leon har gitt oss inntrykk av at han ønsker å bryte tvert over og starte et nytt liv og leve "hederlig". Samtidig har han også latt oss forstå at forholdet til storfamilien og ansvaret for sin "lille familie" er viktig. Hvordan Leon har valgt å løse dette, vet vi ikke.

8. Sammenfatning

I dette notatet har vi gjennom noen utvalgte eksempler gått inn på hvordan narkotikamarkedet i noen distrikter er organisert. De omsettingssystemene vi har studert er veldrevne og godt organisert. Flere av dem er hierarkisk oppbygd med klare over- og underordningsprinsipper mellom deltakerne. Arbeidsdelingen mellom aktørene virker funksjonell. Videre virker det som det er rimelig avklart hvilke myndighet, ansvar og belønning som er tilagt de ulike roller og posisjoner i omsettingssystemet. Ellers synes den illegale omsetningen i stor grad å være styrt av de samme markedskrefter som i en "hvit økonomi", hvor priser påvirkes av tilbud og etterspørsel.

Uten å ta stilling til aktørenes fysiske eller psykiske avhengighet til narkotiske stoffer, fremgår det at flere av våre informanter har sterke bindinger til narkotikamiljøet også på andre områder. I dette notatet er det spesielt de økonomiske relasjonene som er vektlagt. Vi har sett at det er mulig å gjøre en rimelig bra jobbkarriere i disse omsettingssystemene, hvor mange såkalte narkomane kan høste både sosial anerkjennelse og solide inntekter. I tillegg ser vi at flere av aktørene har sin nærmeste omgangskrets i disse miljøene. Denne studien har vist oss at aktørenes økonomiske og sosiale bindinger til narkotikamiljøet er faktorer som i sterk grad bidrar til å opprettholde disse omsettingssystemene.

Oversikt over datagrunnlag

Informanter

INFORMANT	INTERVJUER	TIDSPUNKT	LYDBÅND	UTSKREVET	NOTAT	PROSJEKT
Adam	EMT	sommer 93		x		ille og gal
Bruno	MSS	sommer 93		x		ille og gal
Erik	EMT/MSS	10.93, 4.94		x		arbeid & rus
Eva	MSS	sommer 93		x		ille og gal
Henry	EMT	sommer 93		x		ille og gal
Håkon	MSS	sommer 93		x		ille og gal
Kalle	EMT	sommer 93		x		ille og gal
Leon	MSS	sommer 93	x	X		ille og gal
Kjell	EMT	12.94		x		piller - Sunn by
Lillian	EMT/MSS	sommer 93	x	x		ille og gal
Nils	MSS	sommer 93	x	x		ille og gal
Ole	MSS	12.94		x		piller - Sunn by
Rita	MSS	12.94		x		piller - Sunn by
Roar	MSS	sommer 93	x	x		ille og gal
Taxisjåfør 1	MSS	10.94			x	
Taxisjåfør 2.3.4	EMT/MSS	sommer 93		x		ille og gal
Trond	MSS	sommer 93	x	x		ille og gal
Truls	MSS	sommer 93	x	x		ille og gal
Tulla	MSS	4/94			x	arbeid og rus

Observasjoner

OBSERVASJON	OBSERVATØR	TID
Ronny, spurven og to kamerater	EMT/MSS	vår 1994
Lillian og hennes familie og hennes venner	EMT/MSS	sommer 1994
Ronny og noen kamerater på et utested	EMT/MSS	forsommer 1993
Bytur med Leon	MSS	sommer 1993
På kafé	EMT/MSS	sommer 1993

Ord og uttrykk

Alkis	Alkoholiker
Blåse	Røyke hasj
Et blås	En røyk med hasj
Bombom	Legemidler i gruppe A og B
Brekk	Innbrudd
Bøff	Utblandet stoff, dårlig stoff
Dop	Stoff som virker dempende (opiater)
Drops	Legemidler i gruppe A og B
Drugga	Beruset på piller eller narkotika
Flis	1 g. hasj
Freakete	Ha en litt avslappet og ukonvensjonell fremtreden
Hekta	Avhengig av rusmidler
En joint	Røyke cannabis
Kloss	10 g hasj
Kremtopper	Måleenhet for heroin (3 kremtopper/rør= 1g heroin)
Krite	Handle på kreditt
Pusjer	En som selger narkotika
En rev	En røyk med hasj
Rypper	Rohypnol
Rør	Måleenhet for heroin (3 kremtopper/rør= 1g heroin)
Shoppe	Strategisk bruk av helsevesen og sosialetat
Små runde	Legemidler i gruppe A og B
Stein	Skikkelig rusa
Strait	Sosialt tilpasset samfunnets normer, regler og lover
Utfreaket	Rufsete, uflidd, på kjøret

Litteratur

- Adelmann, M.A. (1964): The world oil outlook. I Natural Resources and International Development. Baltimore.
- Dybwad, B. T. e. a. (1994). Tilsyn med B-preparatforskrivningen. Tidsskr Nor Lægeforen, nr. 27.
- Frankel, P.H. (1946): Essentials of Petroleum. London.
- Jensen, T.Ø. (1991): Med vondt kan vondt fordrives? Upublisert, innledning på RMF's konferanse, Soria Moria.
- Leer, H.P., Øksnes, B. & Carstens, N. (1990): Legemidler som rusmiddel blant 9. klassinger. Norsk Farmaceutisk Tidsskrift, nr. 14.
- Noreng, Ø. (1986): Norge og OPEC: Samspill eller motspill? Internasjonal Politikk nr. 2-1986.
- Penrose, E. (1968): The international petroleum industry. London.
- Robberstad, T. (1983): Forskrivnings- og forbrukermønster av preparater i reseptgruppe B i Stavanger.
- Sampson, A. (1975): The seven sisters. London.
- Waal, H. & Middelthon, A. (red.) (1992): Narkotikaforebygging mot år 2000. Universitetsforlaget, Oslo.
- Aasland, O.: (1994) Rusproblematikk blant leger basert på ferske data fra legekårsundersøkelsen, foredrag. Konferanse: "Rusmisbruk blant helsepersonell - hva gjør vi med det ? Videoopptak. (arkivert hos HMS avdelingen ved SiR)